

Kulturmiljöunderlag inför detaljplan
inom fastigheten Majorna 720:419 inom stadsdelen Majorna,
Göteborg

Antiquum AB 2016

Förord

Föreliggande rapport utgör ett kulturmiljöunderlag för fastigheten Majorna 720:419 i Klippan, Göteborg. Fram till år 2003 stod här Älvsborgs Kungsladugårds ladugårdslängor. Älvsborgs Kungsladugård hörde ursprungligen samman med Älvsborgs fästning (1300-tal). Egendomen Älvsborgs Kungsladugård, som försåg fästningen med proviant, har lika gamla anor.

Ladugården brann ner den 27 december 2003. Av Kungsladugården kvarstår idag en manbyggnad från 1860-talet, rester av en trädgårdsanläggning samt en mindre del av själva ladugårdslängan från 1750-talet. Den placering och form som ladugårdslängorna hade vid branden daterar sig tillbaka till 1600-talet.

Kulturmiljöunderlaget är framtaget i samband med en ny detaljplan för bostäder inom fastigheten. Kulturmiljöunderlaget syftar till att beskriva områdets kulturhistoriska, arkitektoniska och upplevelsemässiga kvaliteter samt ge riktlinjer till placering och utformning av ny bebyggelse.

Älvsborgs Kungsladugård, som försåg Älvsborgs slott med proviant, har anor från 1300-talet. Gårdsanläggningen med manbyggnad, trädgård och rester av ladugårdslängor har ett stort samhällshistoriskt värde genom sin starka koppling till Gamla Älvsborgs fästning och försvaret av älvmyningen. Området besitter stora stadsbilda- och upplevelsemässiga kvaliteter.

De riktlinjer som formulerats i föreliggande kulturmiljöunderlag syftar till att återupprätta kopplingen mellan den aktuella tomten och den intilliggande tomten med Älvsborgs Kungsladugårds fd manbyggnad och trädgårdsanläggning, samt säkerställa att tomterna inte "växer ifrån varandra". Detta genom att ny bebyggelse tydligt förhåller sig till såväl äldre strukturer som områdets skala och karaktär samt genom att de tidigare ladugårdslängorna föreslås stå som förebild för utformning av ny bebyggelse.

Göteborg 2016-05-03

Johanna Roos & Niklas Martis

Bebyggelseantikvarier, Antiquum AB

Antiquum AB
Drottninggatan 25
411 14 Göteborg
www.antiquum.se

Innehållsförteckning

Inledning	3
DEL 1: ANALYS OCH RESULTAT	
Introduktion till området	5
Kulturmiljövärden och värdebärare	6
Riktlinjer för placering och utformning av ny bebyggelse	7
DEL 2: FAKTAUNDERLAG	
Kulturhistoriskt skydd	9
Klippan - Historisk översikt	10
Karthistorisk översikt över utredningsområdet och Älvsborgs Kungsladugård	12
Flygbildshistorisk översikt	15
Kungsladugårdens ladugårdslängor	16
Karakterisering av plan- och utredningsområdet	20

Inledning

Uppdraget

Antiquum AB har under våren 2016, på uppdrag av Göteborgs stadsbyggnadskontor, tagit fram ett kulturmiljöunderlag inför ny detaljplan för bostäder mm i Klippan (för fastigheten Majorna 720:419) inom stadsdelen Majorna i Göteborg. Syftet med detaljplanen är att skapa ca 25 nya lägenheter och ca 600 m² lokalyta för bl a verksamheter och kontor. Kulturmiljöunderlagets syfte är att ge en fördjupad beskrivning och karaktärisering av undersökningsområdets kulturhistoriska, arkitektoniska och upplevelsemässiga kvaliteter samt belysa dess stadsbildsmässiga sammanhang. Detta bildar sedan bakgrund till formulering av vilka kritiska punkter man måste förhålla sig till vid placering och utformning av ny bebyggelse på fastigheten.

Planområdet

Planområdet utgörs av den tomt där Älvsborgs Kungsladugårds ladugårdslängor tidigare stod (Majorna 720:419). Ladugårdslängorna ödelades i en brand i december 2003. Av den äldre gårdsanläggningen kvarstår idag manbyggnaden från 1860-talet, rester av en trädgårdsanläggning samt en mindre del av själva ladugården. För att sätta in den aktuella tomten i sin historiska kontext har utredningsområdet utvidgats till att även innefatta Älvsborgs Kungsladugårds huvudbyggnad samt en passage ner mot hamnen.

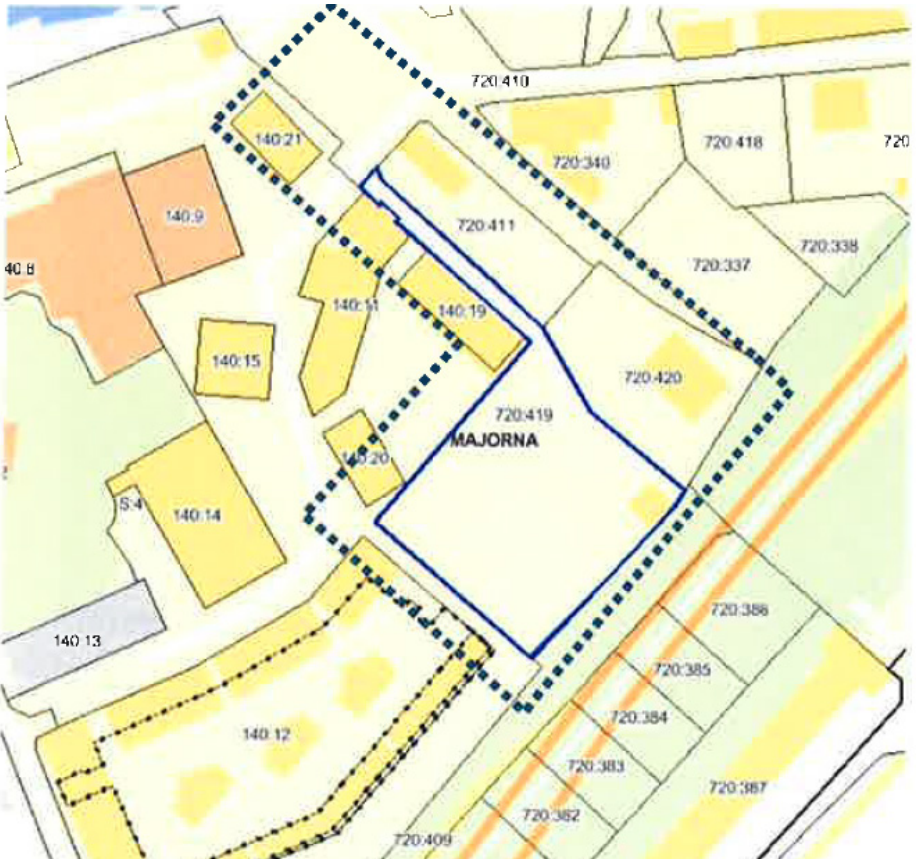
Läsanvisning

Rapporten är indelad i två delar. Del 1: *Analys och resultat* inledes med en kort introduktion till utredningsområdet, vilket följs av en analys av områdets kulturhistoriska värden och vilka egenskaper i miljön som bär detta värde. Denna kulturhistoriska analys ligger sedan till grund för riktlinjer för placering och utformning av ny bebyggelse inom planområdet.

Analyserna och resultaten i del 1 är gjorda mot bakgrund av det faktaunderlag som återfinns i Del 2: *Faktaunderlag*. Här finns uppgifter om befintlig kulturhistoriskt skydd. Detta följs av en kortfattad beskrivning av Klippans historia där planområdet sätts in i sitt historiska sammanhang. Planområdets historia belyses därefter närmare i en kart- och flygbildshistorisk översikt. Därefter görs en historisk beskrivning av själva ladugårdslängorna och deras historiska utveckling från 1600-talet fram till idag. Sist i rapporten finns en kulturhistoriskt och upplevelsemässig karakterisering av plan- och utredningsområdet.

Fastighetsuppgifter

Objekt:	Älvsborgs kungsladugård
Fastighetsbeteckning:	Majorna 720:419
Gällande detaljplan:	Stadsplan från 1965, akt NR F3112
Skydd:	Kulturresevat Ingår i riksintresse för kulturmiljövården Utpekad i bevarandeprogrammet Fast fornlämning enl KML kap 2.

Planområdet, ovan markerat med blå linje, omfattar fastigheten Majorna 720:419. För att sätta in området i sitt historiska och stadsbildsmässiga sammanhang har utredningsområdet, ovan markerat med streckad linje, utvidgats något så att även Kungsladugårdens manbyggnad ingår.

Flygfoto över Klippan och kungsladugården från 1990-talet där de fd ladugårdslängorna fortfarande finns kvar.

Planområdet utgörs idag av en kvadratisk grusplan/parkeringsplats där tidigare Älvsborgs Kungsladugårds ladugårdslängor stått. Mot nordost gränsar planområdet mot Kungsladugårdens manbyggnad (från 1800-talet) och trädgårdsanläggning. Mot sydost ligger Oscarsleden. Mot sydväst gränsar området dels mot fd Carnegiebrukets fabriksmiljö, dels mot ett senare tillkommet bostads/hotellområde från 2000-talet.

Foto mot öst över det aktuella planområdet. I fonden syns Kungsladugårdens manbyggnad.

DEL 1: ANALYS OCH SLUTSATSER

- Introduktion till området
- Kulturmiljövärden och värdebärare
- Riktlinjer för placering och utformning av ny bebyggelse

Introduktion till området

Plan- och utredningsområdet ingår i en större miljö med bebyggelse och lämningar från flera betydelsefulla epoker i Göteborgs historia - fästningsruinen uppe på Älvsborgsklippan, kvarvarande spår av Kungsladugården i form av manbyggnad och trädgårdsanläggning, Ostindiska kompaniets byggnader från 1700-talet i nordost, Carnegiebrukets fabriksmiljö mot väst och bruksmiljön med arbetarbostäder och sociala inrättningar mot nordost. Följande epoker är särskilt framträdande i området:

1. Älvsborgs slott och Kungsladugården

Älvsborgs slott och fästning etablerades på 1300-talet med syfte att försvara älvmynningen. Till fästningen hörde även ett jordbruksområde: Älvsborgs slotts kungsladugård, som försåg slottet med proviant. Egendomen har lika gamla anor som fästningen. Platsen för ladugårdsbyggnaden motsvarar precis den större parkering/grusyta med fastighetsbeteckning 720:419. Ladugården brann ner den 27 december 2003. Sedan branden har den historiska kopplingen mellan aktuell tomt och den vidare gårdsanläggningen försvagats kraftigt. Av gårdsmiljön kvarstår idag en manbyggnad från 1860-talet, rester av en trädgårdsanläggning, en mindre del av själva ladugårdslängan från 1750-talet samt rester i form av äldre grundmurar (fornlämning). Grusplanen visar idag nästan inget släktskap med övriga delar av Kungsladugårdens gårdsanläggning. Man kan dock fortsatt förstå den struktur som format platsen - att planen fått sin form av den trelängade ladugården.

På kartan intill markeras den gamla gårdens utsträckning med röd streckad linje. Ladugårdslängornas ungefärliga placering markeras med röd skraffering. Uppe på Älvsborgsklippan finns rester av Älvsborgs slott.

2. Ostindiska kompaniet

År 1732 startade Ostindiska kompaniet sin verksamhet i Klippan. Ett helt samhälle byggdes upp kring hamnen - varav flera byggnader finns bevarade än idag. Dessa 1700-talsbyggnader bidrar starkt till områdets ålderdomliga karaktär och bär på historisk information om Göteborgs äldre historia.

3. Industriepoken

När Ostindiska kompaniet avvecklades 1813 startade AR Lorent ett socker- och porterbruk. År 1836 tog David Carnegie över och utvecklade verksamheten. Industribyggnaderna grupperade sig kring Älvsborgsklippan. Carnegie byggde även upp ett slags mönstersamhälle intill industrimiljön med kyrka, skola och arbetarbostäder. Flera av dessa byggnader finns bevarade än idag.

4. Moderna infills

Under 2000-talet har flera moderna bostads- kontors- och hotellbyggnader uppförts inom det aktuella området. Vissa av dem har uppförts på det som tidigare utgjorde en del av Kungsladugårdens trädgårdsanläggning. Byggnaderna präglas av enkla tegelfasader, stora glasytor och tak belagda med aluzink.

Aktuellt planområde med kvarvarande del av de fd ladugårdslängorna.

Kungsladugårdens manbyggnad, ritades av Göteborgs stadsarkitekt H.J. Strömberg år 1863.

Ostindiska Kompaniets Corps-de-Logi från 1700-talet.

Bagarstugan, ett av de äldsta bevarade husen från Ostindiska Kompaniets tid.

Porterbryggeriets mälteri.

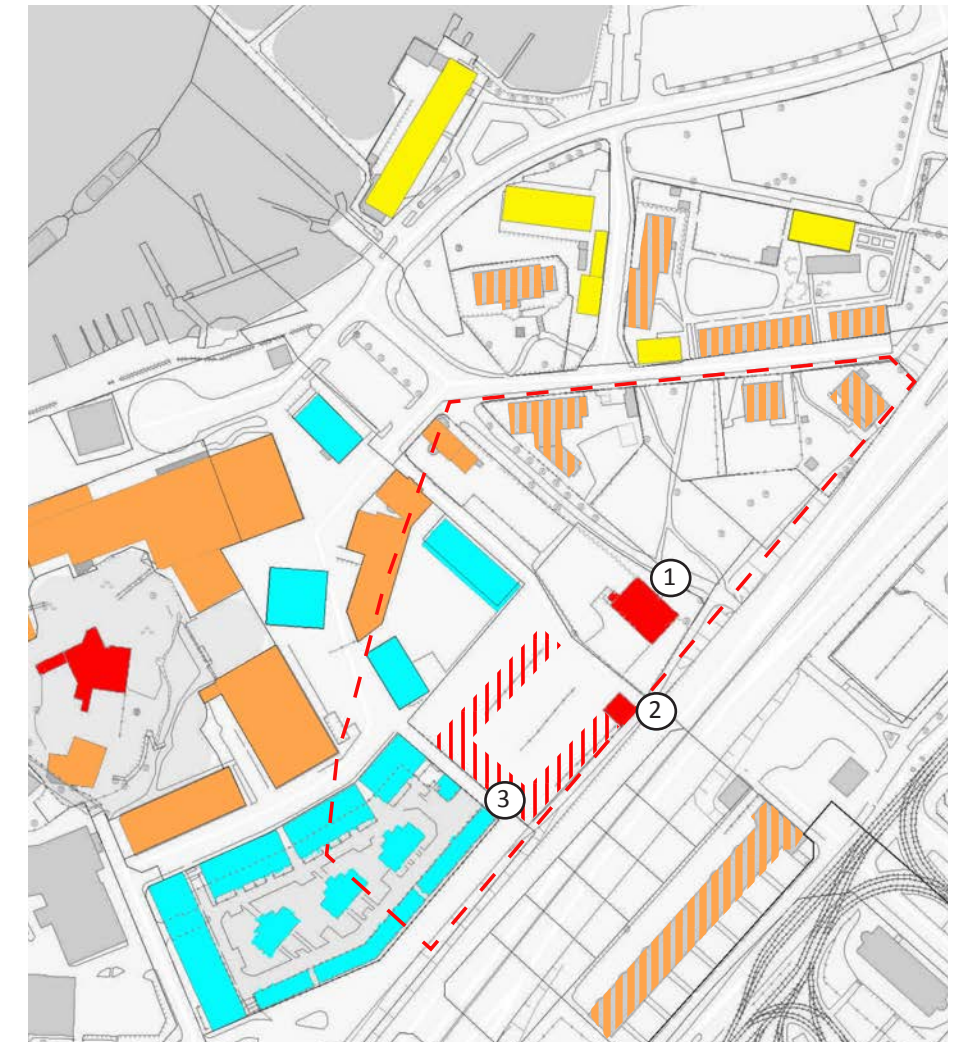
Skolbyggnaden som Carnegie lät uppföra i anslutning till brukssamhället.

Modernt bostads- och hotellområde.

Modernt kontorskomplex.

- Bebyggelse med koppling till Älvsborgs fästning och Kungsladugården.
- De nedbrunna ladugårdslängornas ungefärliga tidigare placering.
- Älvsborgs kungsladugårds huvudgårds ungefärliga tomtsträckning kring 1800-tal-ets mitt.
- Bebyggelse från 1700-talet med koppling till Ostindiska Kompaniet.
- Bebyggelse från 1800-talet med koppling till socker- och porterbrukets industrimiljö.
- Bebyggelse från 1800-talet med koppling till brukssamhället.
- Modern bebyggelse, huvudsakligen från 2000-talet.
- ① Kungsladugårdens manbyggnad
- ② Kvarvarande del av ladugården
- ③ Rester av ladugårdens stenfot

Kulturmiljövärden & värdebärare

Lager på lager av historia

Klippan som helhet är av stort kulturhistoriskt värde då bebyggelsen speglar flera viktiga skeden i Göteborgs historia. Här finns spår från flera betydelsefulla epoker - fästningsruinen uppe på Älvsborgsklippan, kvarvarande delar av Kungsladugården i form av manbyggnad och trädgårdsanläggning, Ostindiska kompaniets byggnader från 1700-talet och Carnegiebrukets fabriks- och bruksmiljö. Området besitter ett stort stadsbyggnadshistoriskt värde ur både ett lokalt Majornaperspektiv som ett större Göteborgsperspektiv. Inom det begränsade området ryms också stora byggnads-, samhälls- och arkitekturhistoriska värden. Miljön är laddad med historiska spår vilket skapar en unik miljö fylld med upplevelser som låter betraktaren läsa stadens historia från 1300-talet fram till idag. Miljöns äldre planering med gator och byggnader är i princip intakt. Det skapar också en miljö med stora estetiska kvaliteter. Området utgör vidare en viktig del av hamnstråket - ett område som tidigare utgjorde en stor arbetsplats för större delen av befolkningen i Majorna.

Egenskaper av betydelse för det kulturhistoriska värdet

- Helhetsmiljöns sammansättning av olika byggnadskategorier av varierande ålder är betydelsefull för att spegla en samhällshistorisk utveckling som spänner över sju sekel – från 1300-talet med Älvsborgs fästning till 2000-talets infills. Det är av stor vikt att de olika historiska spåren bevaras och att eventuella tillägg i miljön görs så att de historiska djupet finns kvar.
- Det gamla gatusystemet från 1700-talets första hälft är bevarat och det finns flera stråk i utredningsområdet av hög ålder som bör bevaras.

Speglar Sveriges, Göteborgs och Majornas historia

Älvsborgs Kungsladugård har ett stort samhällshistoriskt värde då anläggningen med manbyggnad, trädgård och rester av fd ladugårdslängor genom sin starka koppling till Gamla Älvsborgs fästning och försvaret av älvmyningen. Värdet förstärks av Kungsladugårdens koppling till stadens landshövdingar och det faktum att den fungerade som huvudgård för hela Majornaområdet och utgjorde navet varifrån stadsdelens bebyggelse växte fram. De kvarvarande resterna av Kungsladugården åskådliggör därmed viktiga skeden i Sveriges, Göteborgs och Majornas historia.

Före branden var planen för ladugårdslängorna oförändrad sedan 1600-talet. Sedan ladugårdslängorna brunnit ner har den tidigare starka kopplingen mellan aktuellt planområde och tomten med manbyggnaden till stora delar gått förlorad. Trots detta kan man fortfarande läsa av och förstå den struktur som format platsen - att grusplanen fått sin form av de trelängade ladugårdslängorna.

Egenskaper av betydelse för det kulturhistoriska värdet

- Trots att det aktuella planområdet styckats av från den ursprungliga tomten är det av största vikt att tomterna inte växer ifrån varandra. För att inte den historiska förståelsen för området ska gå förlorad är det angeläget att aktuell tomt utvecklas på ett sådant sätt att den tydligt relaterar sig till den ursprungliga gårdsanläggningen, dess karaktär och struktur.

- Platsens fotspår - format av ladugårdslängorna och dess förhållande till den övriga gårdsanläggningen - är av avgörande betydelse för förståelsen av Älvsborgs Kungsladugårds äldre utformning. Den äldre strukturen är därmed känslig för förändringar.
- Den mindre kvarvarande delen av ladugården - vishuset från 1750-talet - besitter ett byggnadshistoriskt värde och gör det möjligt att förstå ladugårdslängornas tidigare skala och placering. Den är dock i ett sådant tekniskt dåligt skick att ett bevarande sannolikt inte är möjligt.
- I den sydvästra delen av tomten finns rester av ladugårdslängornas stenfot. Denna har ett värde genom att den visar längornas tidigare placering. Resterna kommer sannolikt att bedömas som fast fornlämning.
- Manbyggnaden från 1863, med delvis bevarad karaktär, är av avgörande betydelse för det kulturhistoriska värdet. Det är centralt att manbyggnaden fortsatt tillåts vara den byggnad som dirigerar den äldre kungsgården.
- Resterna av Kungsladugårdens trädgårdsanläggning är av betydelse för förståelsen av gårdsmiljöns äldre utformning. Trots att dess äldre gångsystem inte finns kvar utgör den en viktig del av gårdsanläggningen samtidigt som den bidrar till helhetsmiljöns gröna karaktär. Äldre träd ger platsen känsla av ålderdomlighet. Av särskild betydelse är den allé som kantar stråket ner mot älven.

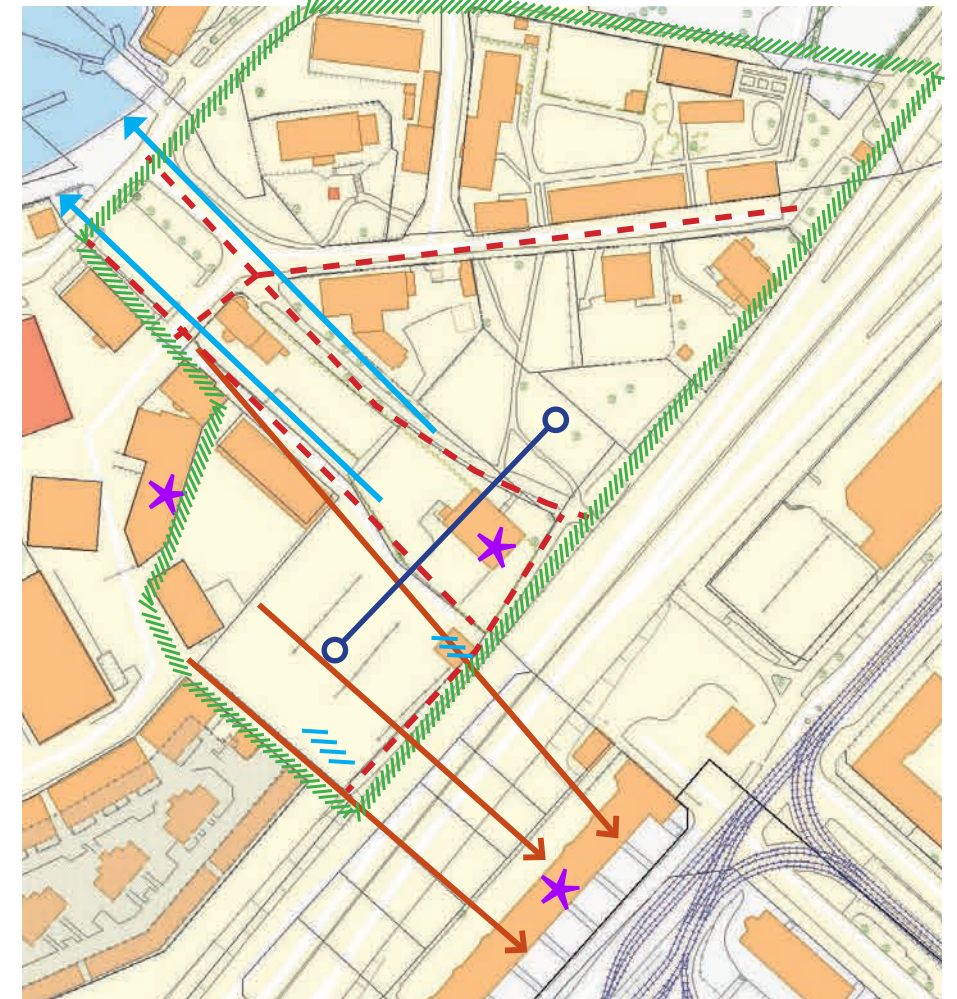
Idyllisk, lummig och ålderdomlig rekreativmiljö

Området besitter stora stadsbilda- och upplevelsemässiga kvaliteter. Dess långa historia har givit miljön en spännande karaktär präglad av ålderdomlighet. Planområdet har historiskt ingått i den småskaliga och intima miljön mot öst. Denna uppdelning med småskalig bebyggelse i öst och storskalig bebyggelse i väst är bevarad sedan 1800-talets mitt. Trots den väldiga Oscarsleden upplevs miljön mot öst som en lummig oas kantad av intressant och vacker bebyggelse. Miljön har funktionen som ett pittoreskt och idylliskt rekreativområde.

Egenskaper av betydelse för det kulturhistoriska värdet

- Det är centralt att planområdet vid utveckling relaterar sig till, och läses samman med, den småskaliga och intima miljön mot öst.
- Bebyggelsens låga skala och omsorgen om detaljerna är starkt karaktärsskapande.
- Grönytor och trädkantade gator belagda med smågatsten är av avgörande betydelse för områdets karaktär.
- Den visuella kontakten och fria sikten ner mot älven är av central betydelse för områdets karaktär och förståelsen för dess historia.
- Carnegiebrukets mer storskaliga industribyggnader och arbetarbostäder på Karl Johansgatan fungerar som viktiga fonder som skapar kontraster och ger miljön en extra historisk dimension.

Egenskaper av avgörande betydelse

////// Område som präglas av småskalig bebyggelse omgiven av trädkantade gator och grönytor. Känsligt för förändringar som förtar den intima och pittoreska karaktären. Bebyggelsens skala och utformningen av gatumiljön är viktiga komponenter.

//// Rester av fd ladugårdslängor i form av en mindre byggnadskropp samt rester av längornas stenfot.

○ ○ Tidigare tydlig koppling mellan tomterna, känslig för åtgärder som ytterligare försvagar sambandet mellan dem.

- - Äldre stråk av historisk betydelse som bör bevaras, känsliga för förändringar.

→ Viktigt visuellt samband med älven, känsligt för förändringar som blockerar sikten ner mot älven.

→ Viktigt visuellt samband mellan fabriksmiljön och arbetarbostäder som kopplar samman det i övrigt avskurna Klippan med det vidare Kungsladugård. Känsligt för förändringar som blockerar det visuella sambandet.

★ Byggnader med viktig fondverkan som är viktig att bevara.

Riktlinjer för placering och utformning av ny bebyggelse

Vid utformning av nytillskott i en miljö med höga kulturhistoriska värden är det viktigt att inte upplevelsen av platsen förändras och att det nya anpassas till det gamla. Volym, skala, material och färgsättning måste anpassas till den befintliga kulturhistoriska miljön. I aktuellt område är det viktigt att förhålla sig noga till såväl den befintliga miljön som den tidigare bebyggelsestrukturen.

Med rätt typ av nybyggnad kan effekterna av utvecklingen av tomten få positiva konsekvenser för kulturmiljön, bl a om sambandet mellan de avstyckade tomterna Majorna 720:419 och Majorna 720:420 återupprättas. Planområdet och helhetsmiljön är dock känslig för förändringar och nytillskott vad gäller såväl lokalisering som skala och utformning. Ny bebyggelse måste omsorgsfullt underordna sig och inordna sig i miljöns kulturhistoriska karaktär och den tidigare gårdsstrukturen som präglat tomten sedan 1600-talet. Det är också av avgörande betydelse att ny bebyggelse på platsen relaterar sig till, och läses samman med, den småskaliga miljön mot öst och den fd gårdsanläggningen med manbyggnad och trädgård. Detta ställer höga krav på skala, gestaltning, materialval och utformning av den yttre miljön.

Struktur

Den struktur som präglat tomten sedan 1600-talet är känslig för förändringar som innebär att den äldre strukturen byggs bort eller ändras så att det inte längre är möjligt att läsa av platsens historia.

- Ny bebyggelse bör rätta sig efter underliggande struktur skapad av de tre tidigare ladugårdslängorna och deras förhållande till manbyggnaden och den tidigare gårdsanläggningen. Ur kulturhistorisk synvinkel förespråkas ett återskapande av den planstruktur som tomten haft sedan 1600-talet. Den äldre strukturen får inte försvagas. Förskjutningar från den äldre strukturen bör ej göras och hänsyn bör ej tas till Oscarleden eller senare tillkommen bebyggelses struktur.
- Notera att lämningar i form av rester av de tidigare ladugårdslängornas stenfot sannolikt kommer att bedömas som fast fornlämning. Tillstånd från Länsstyrelsen krävs för ingrepp.

Skala

Det är centralt att 1800-talets uppdelning med småskalig bebyggelse i öst och storskaligare bebyggelse i väst bevaras - och att aktuell tomt utformas så att den tydligt ansluter till den småskaliga miljön. Ny bebyggelse måste i höjd och skala tydligt förhålla sig till det småskaliga området i öst i allmänhet och den fd manbyggnaden i synnerhet.

- Ny bebyggelse bör hållas nere i höjd för att ansluta till manbyggnaden och så att den senare fortsatt tillåts dirigera den äldre kungsgården. Detta innebär att mer än 1,5 våningar inte är möjligt. De ursprungliga ladugårdslängornas höjd bör fungera som utgångspunkt.
- Nya byggnaders höjd får inte innebära att det visuella sambandet mellan porterbryggeriet och arbetarlängan på Karl Johansgatan bryts.

Utformning - Byggnader

För att inte de kulturhistoriska och upplevelsemässiga värdena ska påverkas negativt måste ny bebyggelse ges en utformning som är anpassad till den kulturhistoriska miljön. Nytillskott får inte förvansa Älvsborgs Kungsladugårds kvarvarande delar. Manbyggnaden ska fortsatt råda över gårdsanläggningen.

- Ny bebyggelse bör ges en enkel och traditionell utformning som arkitektoniskt anspråkslösa ekonomibyggnader. De ursprungliga ladugårdslängorna bör utgöra förlaga och äldre ritningar bör användas som utgångspunkt och inspiration.
- Vid utformning av ny bebyggelse bör endast äkta material så som t ex trä och natursten användas.
- Byggnadskropparna bör stå på en låg naturstensfot.
- Fasader bör utföras med enkel rödfärgsmålade lockpanel av trä.
- Taken bör utformas som sadeltak belagda med rött lertegel. Mot gatusidorerna bör takfallen hållas rena med en obruten takfot. Mot gårdarna finns en större frihet att bryta takfallet och de ursprungliga loftportskuporna kan här stå som förlaga.
- Det bör utredas om den äldre visthusboden som ännu är bevarad är möjlig att rusta upp och inkorporera i ev nybyggnation. Om dess tekniska skick gör att den inte är möjlig att bevara bör en genomförlig dokumentation utföras.

Utformning - Gatumiljö

För att knyta ihop planområdet med den östra delen av Klippan med manbyggnaden är utformningen av den yttre miljön av strategisk betydelse. Den yttre miljön bör präglas av stor omsorg om detaljerna, gedigna material och inslag av grönska. De gröna inslagen har en viktig funktion för att knyta ihop tomten med helhetsmiljön. Under historiens gång har Älvsborgs Kungsladugårds trädgårdsanläggning naggats i kanten av ny bebyggelse, bl a har porterbryggeriets byggnader och moderna infills uppförts på bekostnad av den fd trädgårdsanläggningens norra del där det bara kvarstår en mindre gräsyta.

- Mark bör beläggas med smågatsten av granit, kullersten och/eller granithällar. Asfalterade ytor bör undvikas.
- Trädplantering bör ske efter äldre mönster med en trädrad mot manbyggnaden samt på den norra delen av tomten.
- Ev staket skall ges en traditionell utformning och utföras av trä.

DEL 2: FAKTAUNDERLAG

- Kulturhistoriskt skydd
- Klippan - historisk översikt
- Karthistorisk översikt utredningsområdet och Älvsborgs kungsladugård
- Kungsladugårdens ladugårdslängor
- Karakterisering av plan- och utredningsområdet

Kulturhistoriskt skydd

Gällande stadsplan och kulturresevat

Planområdet skyddas som kulturresevat i gällande stadsplan från 1965. Kulturresevatet bildades på initiativ av Göteborgs stad. Syftet var att bevara en unik Göteborgsmiljö, där Klippgatan med dess byggnader och anslutande parkmiljö betecknades som resevatets själ. I utredningen som bilades stadsplanen pekades Kungsladugårdens samtliga delar (manbyggnad, ladugårdslängor och trädgård) ut som värdefulla. Dessutom pekades äldre stråk och gatusträckningar ut som bevarandevärda.

Stadsplaner enligt tidigare lagstiftning gäller som detaljplaner i PBL-systemet. Gällande kulturresevat är dock **inte** en motsvarighet till den typ av kulturresevat som sedan år 1999 återfinns i Miljöbalkens 7 kapitel (vilka syftar till att bevara värdefulla kulturpräglade landskap). Skyddsformen kulturresevat enligt stadsplanen från 1965 syftade till att miljön som helhet, såväl byggnader som park, skulle bibehållas. Avsikten med dessa resevat var att ge ett omfattande skydd för kulturmiljön, och kan idag sägas motsvara rivnings- och förvanskningförbud enligt PBL kap 8§13 och varsamhetskrav enligt PBL 8§17. I kulturresevatet ingår följande byggnader:

1. Sjömagasinet
2. St Birgittas kapell
3. Porterbryggeriets entrébyggnad
4. Röda byggnaden/Bagarstuga
- 5A. Kungsladugården, manbyggnad
- 6A. Corps de logie
- 6B. Ankarsmedja
7. Skolbyggnad
8. Arbetarbostäder, tegelhus
9. Tyghuset, rivet 1971
10. Bostadshus, trähus
11. Kamrersvilla
12. Vårdshuset
13. Disponentvilla
14. Arbetarbostäder, tegelhus
15. Kungsladugården, nedbrunnen 2003
22. Arbetarbostäder, tegelhus
24. Stobbées trädgård

Riksintresse för kulturmiljövården

Hela Klippanområdet är klassat som riksintresse för kulturmiljövården (Majorna - Kungsladugård - Sandarna O 2:2) och i området finns såväl natur- och miljömässiga värden som marina och byggnadshistoriska värden. Riksintresseområdet omfattar bland annat Klippans kulturresevat och det f d Carnegieska industriområdet. I riksintressebeskrivningen finns bland annat följande motivering:

”Förstad väster om Göteborgs innerstad med lång tradition av mångsidig sjöfarts- och industriverksamhet, betingad av stadens uthamn och läget på av Älvsborgs Kungsladugård upplåten arrendemark. Området speglar sjöfolkets

självbyggda ”fiskeläge” framvuxet under 1600-1800-talen, hur det inkorporerades med Göteborgs stad 1868, reglerades och byggdes ut som bostadsområde för en större arbetarbefolkning omkring 1880-1940 jämsides med hamnens expansion.”

Riksintresset kommer till uttryck genom:

”Kronodomänen med ruinen efter Gamla Älvsborgs slott och sydost därom Älvsborgs Kungsladugårds huvudgård med byggnader, trädgård samt tillhörande marker. Även gamla färdleder till platsen, bevarade i nutida gatusträckningar. Slottsskogsgatan som utgör den medeltida förbindelsen med inlandet och Allmänna Vägen från Göteborg, vilka tidigare sammanlöp i den nu avsnörda Klippgatan med slutpunkt vid färjeläget, varifrån förbindelse med Hisingen upprätthållits sedan urminnes tider till 1967. I väster hamnplatsen Klippan med bebyggelse från Ostindiska Kompaniets och Carnegieska brukens verksamheter med kontor, magasin, industribyggnader, arbetarbostäder, skola och kapell.”

Fornlämningar

Delar av planområdet ligger inom fornlämningsområde Göteborg 185:1 och skyddas som fast fornlämnning enligt KML kap 2. Sannolikt kommer även rester av de fd ladugårdslängorna i form av grundmurar etc att bedömas som fasta fornlämnningar. Det är förbjudet att utan tillstånd från Länsstyrelsen *”rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämnning”*.

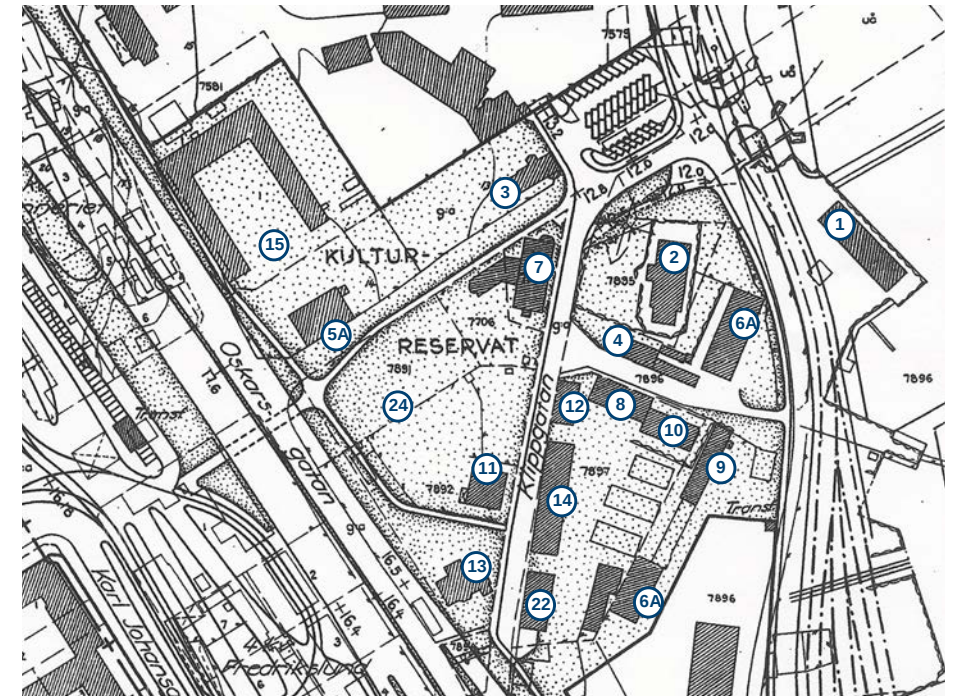
Bevarandeprogrammet

Området finns med i det kommunala bevarandeprogrammet ”Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse” från år 2000. I denna finns följande motivering:

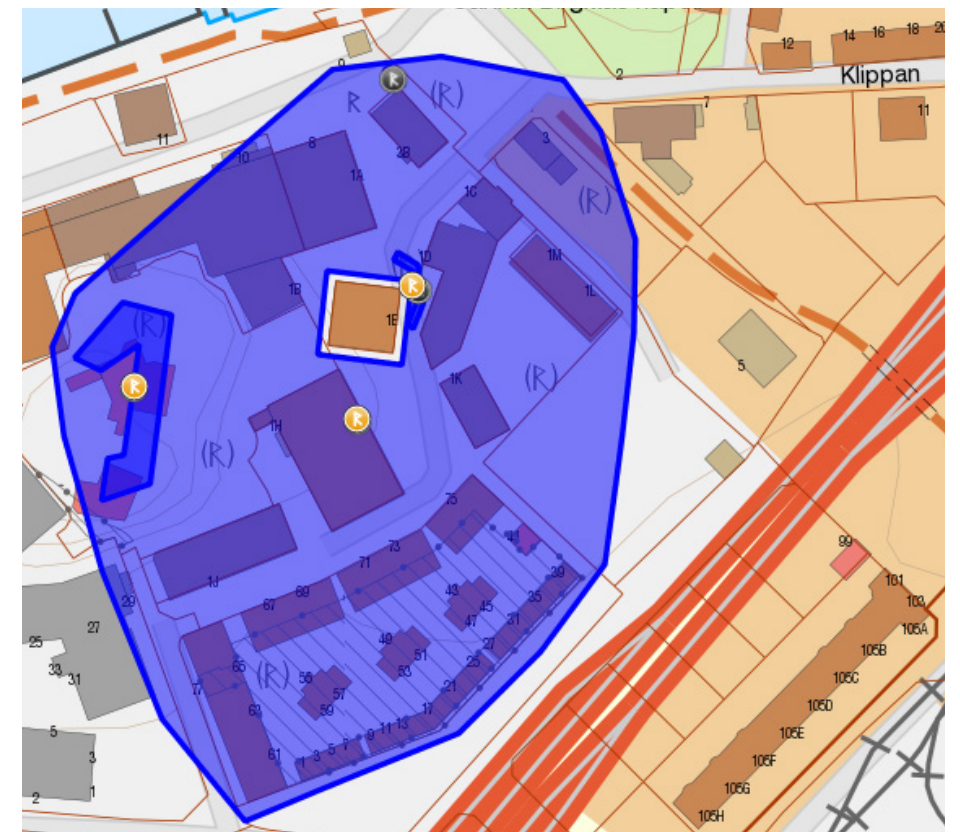
”Klippanområdet omfattar unika byggnader och bebyggelselämningar från flera olika perioder och har som helhet ett mycket högt kulturhistoriskt värde. Resterna av Älvsborgs fästning är ett värdefullt minne från en viktig epok i svensk och nordisk historia. Älvsborgs Kungsladugård bestod av en manbyggnad och ekonomibyggnad. Då ladugården brann ned 2004 finns idag enbart manbyggnaden från 1860-talet kvar. Byggnaden har ett särskilt värde eftersom den tillhört Älvsborgs slott och tidigare utgjort huvudgård för ett större område.”

Tolkning av skyddet

Ovanstående innebär att Kungsladugårdens samtliga bevarade delar, manbyggnad, trädgård och den kvarvarande delen av ladugårdslängan, har ett mycket starkt kulturhistoriskt skydd - motsvarande rivnings- och förvanskningförbud. Det aktuella planområdet skyddas också som fornlämnning. Likaså har de intilliggande byggnaderna från 1700-1800-talet ett starkt skydd. Detta innebär att ny bebyggelse måste förhålla sig till den befintliga miljön med avsikt på helhetsmiljöns kulturhistoriska karaktär och äldre strukturer som format platsen.

Avgränsning av kulturresevatet, stadsplan 1965. Prickat område ingår i resevatet.

Avgränsning av fornlämningsomrdet Göteborg 185:1.

Klippan - historisk översikt

GAMLA OCH NYA LÖDÖSE

Under 1200-talet utgjordes nuvarande Göteborg med omnejd av såväl dansk, svensk som norsk mark och i området låg flera städer. Göteborgs föregångare, Gamla Lödöse, var en betydelsefull handelsort belägen fyra mil inåt landet. Nedanför Lödöse lät norrmännen under 1300-talet uppföra Bohus fästning vilket medförde att svenskarna var tvungna att betala tull för att ta sig till Lödöse. På grund av tullavgifter och att staden brändes av danskarna under mitten av 1400-talet flyttades staden söderut. Nya Lödöse, vid nuvarande Gamlestaden, var Sveriges fjärde största stad på sin tid och var mycket svår att försvara. Detta gjorde att Gustav Vasa 1547 befallde att staden istället skulle placeras vid sidan av Älvsborgs slott. På detta sätt kunde slottet och staden ge skydd åt varandra, vilket kom att spela en stor roll i gränsstriderna mellan Sverige och Danmark.

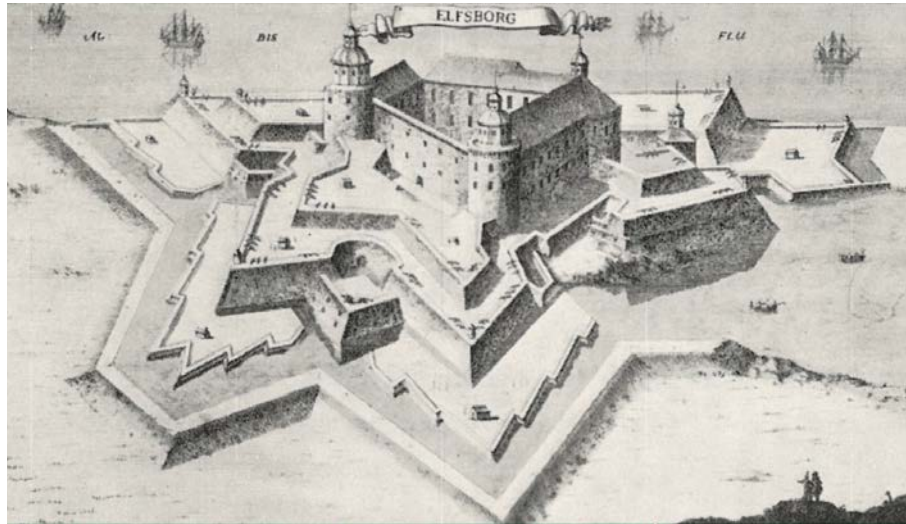
ÄLVSBERGS SLOTT

Älvsborgs slott finns omnämnt redan 1366 och byggdes för att försvara Göta Älvs mynning. Slottet utgjordes ursprungligen av en enkel försvarsanläggning i trä som sedermera Gustav Vasa utvecklade till en betydande vasaborg. Efter flera krig mot Danmark där Sverige förlorade Älvsborgs slott i två omgångar under 1500- och 1600-talet kom Älvsborgs slott att förlora sin militärstrategiska betydelse. Slottet förföll och ersattes av Nya Älvsborgs fästning som byggdes 1653-68. Den nya fästningen placerades ute på Kyrkogårdsholmen i Göta Älvs mynning, en ö som tidigare fungerat som det gamla slottets begravningsplats. Under byggperioden sprängdes den gamla befästningen och stenen användes som byggmaterial till såväl den nya fästningen som till andra befästningar i staden. Idag är det endast ruiner kvar av den gamla befästningen.

ÄLVSBERGS KUNGSLADUGÅRD

Till Gamla Älvsborgs slott hörde Älvsborgs Kungsladugård (äldre benämning för lantegendom som försåg kungliga slott med livsmedel) med lika gamla anor som själva slottet. I samband med att Nya Älvsborgs fästning byggdes blev Kungsladugården istället en löneförmån åt landshövdingen. Till Kungsladugården hörde stora ägor. Marken med åkrar, ängar och den stora slottsskogen arrenderades ut av landshövdingen och på dessa tomter utvecklades senare nya bebyggelseområden. På så vis växte stadsdelen Majorna fram.

Älvsborgs Kungsladugård bestod även, sedan 1600-talet, oförändrad gårdsmiljö med byggnader från huvudsakligen 1700- och 1800-talen. Till gården hörde en manbyggnad, tre ladugårdslängor i vinkel och en trädgård med olika fruktträd som delvis finns bevarad än idag. Manbyggnaden från 1863 finns bevarad men år 2003 brann ladugårdslängorna ner och en Göteborgsmiljö av stort historiskt intresse gick förlorad.

Skiss över Älvsborgs slott på 1600-talet ur Erik Dahlbergs Suecia antiqua et hodierna.

OSTINDISKA KOMPANIET

Under mitten av 1700-talet anlades ett silsalteri och ett glasbruk väster om hamnplatsen Klippan. I övrigt dominerades området av Ostindiska Kompaniet. Klippan utgjorde under många år centrum för företagets skeppsbyggnadsindustri. Det "Svenska Ostindiska Compagniet" blev ett av landets första stora handelsföretag och var verksamt mellan åren 1731 och 1809. Vid Klippan låg deras skepp och här lastades de om till mindre båtar som kunde frakta godset vidare in till Ostindiska huset vid Norra Hamngatan.

Ostindiska Kompaniets huvudkontor låg vid Norra Hamngatan (nuvarande Stadsmuseet) och vid Klippan hade de flera mindre byggnader uppförts, bland annat en tygbod, corps-de-logie (Klippan nr.6a), bostäder och den s k Ankarsmedjan (Klippan nr.6b). Huvudbyggnaden från 1792, Corps-de-logie, fungerade som kontor. Den s k bagarstugan, den röda träbyggnaden vid Klippan 4, uppfördes 1762 och utgör idag en av de äldsta bevarade byggnaderna från kompaniets tid. Magasinet (nuvarande Sjömagasinet) uppfördes 1775 och nyttjades för segelförvaring, tygbod och under en tid också som lotsutkik. På 1870-talet byggdes en pir nedanför tullhuset ut i älven och längst ut placerades en tullpaviljong. 1890 byggdes paviljongen om och 1919 ersattes den med en ny paviljong. Denna flyttades på 1970-talet när älven skulle muddras och på 1980-talet till Sjömagasinets servering mot älven. Från 1700-talet härstammar också Klippans värdshus, Klippan 12, som uppfördes 1762.

Ostindiska Kompaniet gick allt sämre under slutet av 1700-talet, framför allt på grund av utländsk konkurrens om den asiatiska marknaden. Detta ledde till att kompaniet lämnade in sin konkursansökan den 1 maj 1809.

Foto från ladugårdslängornas gård. Kamerareportage

Foto 1919. Hamnen med Corps-de-logie t.v. och nuvarande sjömagasinet t.h. GSM

GÖTEBORGS STAD TAR ÖVER KLIPPAN

Klippan fungerade som uthamn för Göteborg under lång tid. Efter Ostindiska Kompaniets nedläggning inköptes all mark och alla byggnader som tillhört kompaniet in av Göteborgs stad år 1813.

LORENTSKA BRUKEN

Glasbruken vid Klippan, som omfattade ett tiotal byggnader, lades ned år 1803 och området kring Älvsborgsklippan övertogs av A.R. Lorent som år 1808 startade ett sockerraffinaderi på ruinerna av Älvsborgs slott. Sockertillverkningen kompletterades snart med ett porterbryggeri. Sockerbruket låg i västra delen av området och porterbryggeriet i östra delen.

Klippanområdet räknades under 1800-talet till Göteborgs utkanter och det fanns inte många bostäder att tillgå för de anställda vid bruket. Lorent kom därför att uppföra ett antal arbetarbostäder i anslutning till sockerbruket. Först uppfördes ett stenhus för sockermästaren och ett trähus för portermästaren. Den senare uppfördes 1813 och finns än idag bevarad vid brukets entré (nuvarande Klippan 3).

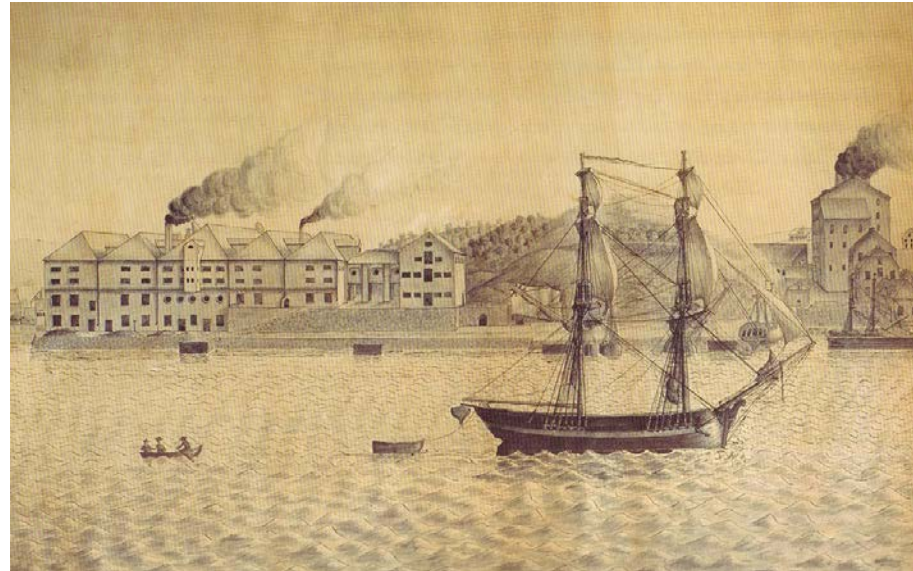
CARNEGIE SOCKER- OCH PORTERBRUK

David Carnegie ropade in socker- och porterbruket vid Klippan på auktion 1836 (endast 23 år gammal). Han kom att bli en framgångsrik köpman och företaget utvecklades snart till en av landets största industriella anläggningar. Fabriksanläggningen klättrade kring den äldre borgklippan och var delvis anlagd på ruinen efter Gamla Älvsborg. Under slutet av 1800-talet skedde flera om- och tillbyggnader av industrianläggningen.

Området öster om industrianläggningen utvecklades av David Carnegie till ett nytt bostadsområde. Redan på 1840-talet anlade han arbetarbostäder på denna tomt samt senare även hus åt tunnbindare, snickare och smed. Med tiden kom Carnegies sociala intresse att få stor betydelse för de anställda och för området som under slutet av 1800-talet fungerade som ett eget litet bruks-samhälle. På 1850-talet pågick en intensiv uppbyggnad av arbetarbostäder och sociala anrättningar då bl a Klippan 8 byggdes för arbetarbostäder, det gamla vårdshuset (Klippan 12) byggdes om till bostäder och Carnegie lät även uppföra tegellängorna Klippan 14-20 och 22-24. Flera av byggnaderna ritades av arkitekt A.W. Edelsvärd och framförallt tegelbyggnaderna uppfördes i engelsk stil. Dessa betraktades länge som några av landets förnämsta arbetarbostäder.

På 1860-talet var bruket Göteborgs största fabriksanläggning med över 600 anställda, så behovet av arbetarbostäder var stort. På 1870-talet utökades arbetarbostäderna med stenhuset Klippan 10 och ytterligare arbetarbostäder vid Karl Johansgatan 109-113, vilka i sin tur utökades 1899.

Carnegies sociala intresse växte och han lät därför även uppföra en skola för brukets barn år 1859 och en kyrka i nygotisk stil år 1856. Bruket hade en egen kapellpredikant som fick ett eget bostadshus i närheten av kyrkan (troligen blivande disponentvillan Klippan 13). Inom området fanns även livsmedelshandel, bank, badhus samt en olycksfallsklinik med egen läkare.

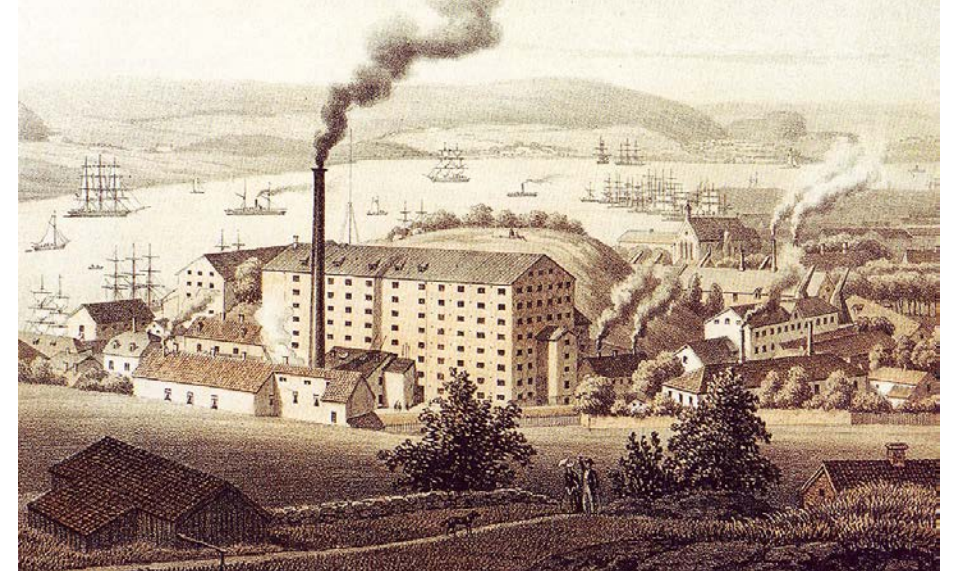
En teckning över Lorentska socker- och porterbruket 1823. Porterbryggeriet till vänster i bild och del av sockerbruket till höger i bild. Foto till vänster: Tullpaviljongen år 1900. GSM.

Efter en av de stora mecenaterna Oscar Ekmans död 1907 delades bruken upp i tre olika företag; ett för porterbruket, ett för fastighetsaffärerna och ett för sockertillverkningen. År 1938 blev porterbryggeriet ett dotterbolag till Pripp & Lyckholm. När Prippts bryggerier byggt sina nya bryggerilokaler i Västra Frölunda 1975 lades porterbryggeriet ner. På samma sätt gick det med sockerbruket, som 1907 övergick till Svenska Sockerfabriks AB och avvecklades 1957. För de fastigheter som inte ingick i socker- eller porterbruket bildades 1907 bolaget Fastighets AB D. Carnegie & Co.

KLIPPAN RÄDDAS

D. Carnegie & Co ägde alla byggnader fram till 1960-talet då kommunen tog över området. Efter det att bruket lades ned hade stadsdelen hamnat allt mer i skymundan och byggnaderna var i mycket dåligt skick. Vid den här tiden var hela området rivningshotat på grund av att Göteborgs hamn ville expandera och eftersom den nya trafikleden, Oscarsleden, anlades i öster. Efter kraftiga protester mot rivningsplanerna kom området att skyddas i som kulturresevat i en ny stadsplan från år 1965. I och med detta räddades området kring Klippan och ett principprogram för upprustning togs fram i november 1971 och den stora renoveringen påbörjades två år senare. Flertalet av byggnaderna i det östra området renoverades och byggdes om till moderna bostäder.

I området har under 2000-talet även tillkommit ett antal nya byggnader, såväl bostäder som hotell och kontor. Vissa av dessa har naggat den ursprungliga Kungsladugårdens tomt i kanten.

Carnegie socker- och porterbruk 1870. Tr. H. Schlachter och Seedorff, Stockholm.

Klippgatan år 1915 med rivna f d kvarter i slutet av Klippgatan till vänster i bild och Disponentvillan Klippan 13 i fonden till vänster. GSM

Karthistorisk översikt över utredningsområdet och Älvsborgs Kungsladugård

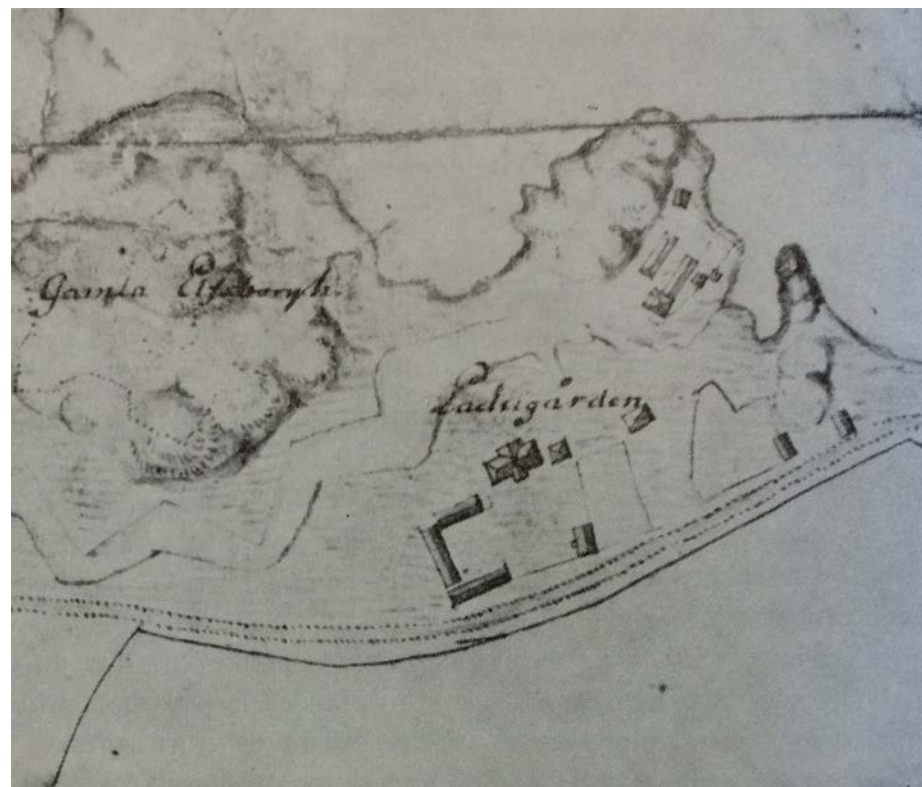

1600-tal: Kungsladugården vid Slottsskogsgatan

Älvsborgs kungsladugård omnämns redan på 1300-talet och hade som funktion att förse slottet med proviant. Dess första kända placering var vid nuvarande Slottsskogsgatan. På Kiettel Klassons karta från 1655 ovan syns gården sydost om slottets vallgrav. Ladugårdslängorna var uppförda i vinkel (med L-form) med en gårdsplan och gårdesgård mot den östra sidan.

År 1651 skänkte drottning Kristina Älvsborgs kungsladugård till Göteborgs stad. Den innehades första året av staden själv, men arrenderades därefter ut mellan åren 1652-57. Ett riksdagsbeslut om reduktion 1655 innebar dock att gården återgick till staten. Det formella sambandet mellan slottet och Kungsladugården upphörde i samband med att Älvsborgs slott förlorade sin strategiska betydelse vid Roskildefreden 1658. Slottet revs 1660-1673. Kvar blev endast en ruin.

Efter reduktionen fick landshövdingen gården i förläning från och med år 1658. Den kom att disponeras som sommarresidens och löneförmån för landshövdingen under ca 200 år. Genom att landshövdingen efter hand arrenderade ut tomter för byggrätt växte bebyggelsen i Majorna successivt fram. Utmed älven anlades stort antal salterier, trankokerier, varv, gjuterier, glasbruk, sågkvarnar och brädgårdar under 1700-talet. Även bostadsbebyggelse började uppföras i Majorna utmed Allmänna vägen under 1700-talets andra hälft - såväl enkel arbetarbebyggelse som mer påkostade köpmansgårdar. Kungsladugården blev huvudgård för hela Majornaområdet.

1727: Gården fullt etablerad vid Klippan

Under 1600-talets andra hälft flyttades, eller nyuppfördes, Kungsladugårdens ekonomibyggnader till den placering i Klippan som de har haft fram till branden 2003. Omkring år 1665 utgick 775 silverdaler i byggnadskostnader från gården, vilket kan ha varit kostnader för att flytta byggnaderna. I samband med att landshövding Johan Benedict von Schönleben tillträdde 1693 gjordes en husesyn som visade att ladugårdsbyggnaderna var förfallna sedan lång tid vilket också kan tyda på att de hade flyttats till platsen. I syneprotokollet omnämns att gården omfattade en manbyggnad, en drängstuga, ett fähus, en lada med loge och en stallbyggnad. Enligt flera källor ska gårdens ladugård i början av 1700-talet bestått av två längor i L-form i områdets sydvästra del samt ett bryggeri och en manbyggnad i den nordöstra delen. Manbyggnaden ska vid denna tid ha varit i mycket dåligt skick.

På B. W. Carlbergs karta ovan från 1727 ses gården fullt etablerad. Älvsborgs slott är rivet, men vallgraven finns kvar. Här syns Kungsladugårdens tre ladugårdsbyggnader, varav två synes vara sammanbyggda. De tre byggnadskropparna bildade den U-form som har präglat området in på 2000-talet. Här syns en mindre passage mellan den södra längan och mittlängan.

Vid denna tid hade manbyggnaden en annan placering än idag. Den låg öster om den norra längan och var av karolinsk herrgårdstyp i ett mindre format. Den bestod av en sexdelad plan med en sal placerad i mittaxeln som sköt ut mot norr och en förstuga som sköt ut mot söder. Förutom dessa byggnader syns på kartan även 5 st mindre byggnader.

1744: Den triangulära formen

På kartan ovan från 1744 syns Oscarsgatan och Klippgatan och hur de sammanlöper i en spets som givit det aktuella området dess karakteristiska triangulära form. Här syns också hur ladugårdens mittersta länga och den södra längan har byggts samman. De tre längorna redovisas dock fortfarande som separata byggnader.

Manbyggnaden har genomgått en ombyggnad. Den ska i början av 1700-talet ha varit i mycket dåligt skick och rivits eller byggts om kraftigt. Vid slutet av 1720-talet uppfördes en ny manbyggnad på samma plats med delar av det gamla timret. Den utskjutande förstugan och salen togs bort vilket gav byggnaden en strikt rektangulär form.

Söder om manbyggnaden har det tillkommit en tjänstemannabostad. På kartan syns också en inhägnad kryddgård längs den östra sidan av manbyggnaden samt en kålgård norr om manbyggnaden.

På 1750-talet ska det ha uppförts flera nya ekonomibyggnader. Ett visthus tillkom 1751 i den södra ladugårdslängan. Detta var den äldsta bevarade delen av ladugårdslängorna vid branden 2003.

1846: Imponerande trädgård

När Landshövding von Kaulbars ämbetsstid avslutades 1772 ska gården ha blivit inhägnad med plank och portar mot landsvägen. Trädgården avskildes från mangården genom ett staket mot öster - vilket måste ha givit gårdsanläggningen en sluten prägel. Till ladugården kom man genom portlider i de norra och södra längorna.

Vid en syneförrättning år 1772 beskrevs hur trädgården var uppdelad med symmetriska och strikta kvartersindelning med sandgångar och med krusbärs-, vinbärs- och ligusterhäckar omkring kvarteren. I trädgården fanns då 27 körsbärsträd, 9 päronträd och 17 plommonträd. Kvartersindelningen syns också på kartan ovan från 1846. Här syns också hur tre sk ruddammar har anlagts. Trädgården upptog hela området mellan Oscarsgatan och Klippgatan med en central axel i östlig riktning. Mot nordväst fanns en mindre trädgård med en central axel som utgick från manbyggnaden.

Ladugårdens norra och södra längor ska i början av 1800-talet delvis ha ersatts av två nya längor. Vid en jämförelse av 1744 års karta och kartan ovan syns också hur dessa två längor är något längre. På kartan från 1846 redovisas längorna som fem separata delar som sammanfogats.

I slutet av 1700-talet tillkom ett åttkantigt lusthus på en höjd i trädgårdens östra del och en rödmålad, timrad orangeribyggnad med skiffertak. I början av 1800-talet lät landshövding J. F. Carpelan bygga till trädgårdens åttkantiga lusthus med ett rum på vardera den norra och den södra sidan. Det är denna byggnad som syns på kartan ovan i den spets som Oscarsgatan och Klippgatan bildar i nordöst.

1870: Ny manbyggnad

På kartan ovan, från 1870, syns hur det äldre manhuset (nr 40) och tjänstebostaden har rivits och ersatts av en ny karaktärsbyggnad placerad i linje med ladugårdslängornas gård. Detta nya manhus uppfördes 1863 efter ritningar av H J Strömberg.

Kring Älvsborgsklippan har Carnegiebruket anlagts. På kartan syns hur porterbryggeriets byggnader uppförts i nära anslutning till den nordvästliga delen av trädgården. På södra sidan av Oscarsgatan har småskalig bebyggelse vuxit fram.

Under 1800-talets andra hälft började Carnegiebruket att nagga Kungsladugården i kanten. Nu uppfördes en disponentbostad för det Carnegieska sockerbruket i den nordöstra delen av trädgården (där det åttkantiga lusthuset hade stått). I disponentvillan finns en åttkantig sal som skulle kunna vara rester av det äldre lusthuset. Likaså uppfördes ett skolhus i Kungsladugårdens trädgård. På kartan ovan syns även hur två av de tre tidigare ruddammarna har försvunnit.

Den planform som Älvsborgs Kungsladugård fick på 1860-talet, med ladugårdslängor och en centralt placerad manbyggnad är den struktur som sedan har präglat platsen fram till branden 2003.

1888: Älvsborgsgatan har lagts ut

År 1868 överlät staten hela Kungsladugården med tillhörande mark till Göteborgs stad mot en årlig ersättning. Samma år införlivades Majorna med Göteborgs stad. En ny stadsplan för Majorna upprättades år 1878. På kartan ovan syns hur Älvsborgsgatan lagts ut och hur marken söder om Oscarsgatan har kvartersindelats. Här syns också att tanken var att Älvsborgsgatan skulle dras fram igenom Kungsladugården för att avslutas nere vid färjeläget. Så kom dock aldrig att bli fallet. Älvsborgsgatan slutade vid Oscarsgatan, men fick en förlängning genom Kungsladugårdens trädgårdsanläggning, ner mot Klippans färjeplats.

Mot slutet av 1800-talet ersattes successivt den äldre och småskaliga trähusbebyggelsen söder om Oscarsgatan av av landshövdingehus som bildade stora kringbyggda gårdar. På 1890-talet uppförde också Carnegiebruket en tegellänga med arbetarbostäder söder om Kungsladugården (syns ej på kartan ovan).

1930:

På den ekonomiska kartan från 1930 ovan syns hur Älvsborgs kungsladugårds stora trädgårdsanläggning har naggats ytterligare något i kanten av tillkommande bebyggelse - både i trädgården mot öst och den mindre trädgårdsdelen mot norr. Bland annat uppfördes en förmansvilla för Carnegiebruket år 1897. Här syns också tydligt det nya stråket igenom trädgården som gick i Älvsborgsgatans förlängning. Sydväst om ladugårdslängorna har ett stort antal mindre industribyggnader tillhörande Carnegiebruket tillkommit.

Söder om Oscarsgatan tillkom i slutet av 1800-talet ett antal arbetarbostäder för de anställda på Carnegiebruket, dessa finns bevarade än idag.

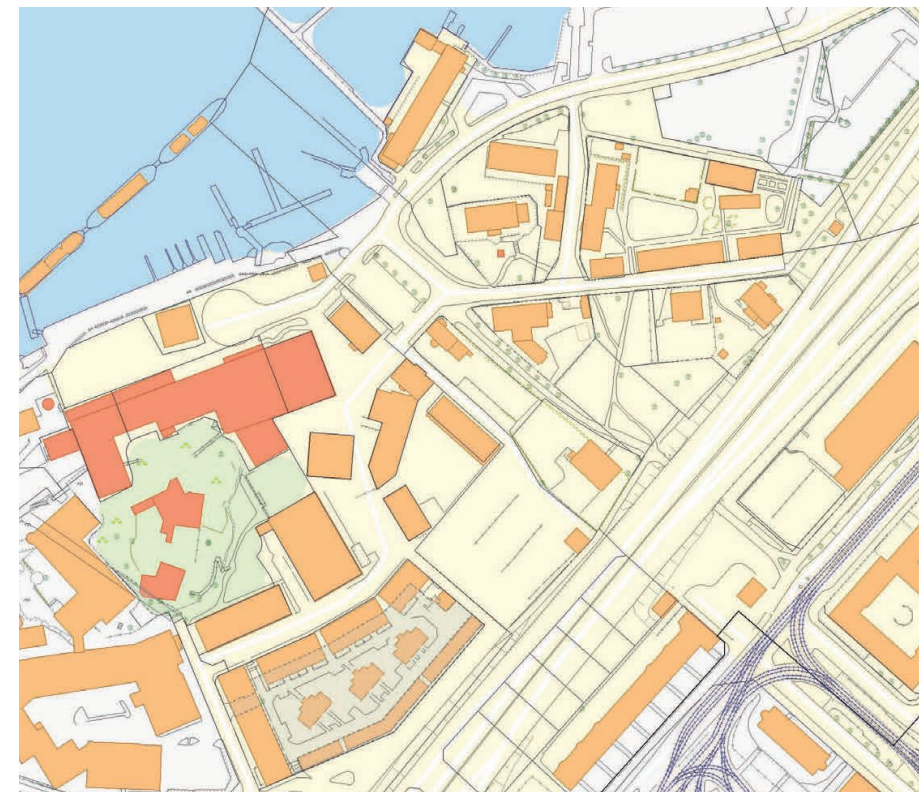

1975: Trafiksystem löser upp planformen

På 1960-talet var byggnaderna i Klippan i mycket dåligt skick. Det uppstod också ett rivningshot mot hela området på grund av att Göteborgs hamn ville expandera och eftersom den nya trafikleden, Oscarsleden, skulle anläggas i öster. Enligt det ursprungliga förslaget till Oscarsledens sträckning skulle denna gå fram över Älvsborgs Kungsladugård, som följaktligen skulle avröjas. Efter en omarbetning flyttades trafikleden på detta avsnitt längre åt söder. Därmed blev det möjligt att bevara både de gamla ekonomibygnaderna och manbyggnaden. Efter kraftiga protester mot rivningsplanerna kom området att skyddas i form av ett kulturresevat.

Vid reservatets tillkomst gjordes den kvartersindelade trädgården tillhörande Älvsborgs Kungsladugård om till en stor gräsmatta.

Oscarsleden stod färdig år 1974. På kartan ovan från 1975 syns hur trafikapparatens delvis har löst upp Älvsborgs kungsladugårds tidigare karakteristiskt trekantiga planform. Den nya leden kom att bli en barriär mellan Klippan och Majorna. I Älvsborgsgatans förlängning nåddes Klippan via en mindre gångtunnel. Stora delar av den äldre bebyggelsen söder om Oscarsleden revs, kvar blev dock Carnegiebrukets arbetarbostäder.

Idag

Älvsborgs Kungsladugårds ladugårdslängor totalförstördes i en brand 2003. Kvar blev endast en mindre del av den södra längan. Under 2000-talet har Klippanområdet också genomgått en förändringsprocess och flera moderna bostads-, kontors- och hotellbyggnader har uppförts i anslutning till tomten där Kungsladugårdens ladugårdslängor tidigare stod. Vissa av dessa nybyggnader har börjat tränga sig på Kungsladugårdens ursprungliga tomt. Av den norra trädgårdsdelen återstår endast en mindre gräsplanterad yta till följd av att två moderna byggnader uppförts här. I samband med uppförandet av dessa fälldes en rad äldre träd som tidigare bidrog till områdets gröna karaktär. År 2011 styckades den aktuella tomten av och såldes. Sammantaget har ovanstående inneburit att kopplingen mellan den aktuella tomten och manbyggnaden med trädgårdsanläggningen har försvagats avsevärt. Tomterna har gradvis börjat växa ifrån varandra.

Flyg bildshistorisk översikt

Flygfoto över Klippan och kungsladugården från 1940-talet. Oscarsleden har ännu inte anlagts. Gården har den struktur som den fick på 1860-talet med en centralt placerad manbyggnad och tre sammanfogade ladugårdslängor. Mellan ladugårdslängornas gård och manbyggnaden fanns ett antal träd. Norr om den norra längan(ned mot vattnet) fanns ett antal mindre ekonomibyggnader. Källa: Flygfotohistoria

Flygfoto över Klippan och kungsladugården från 1990-talet. Oscarsleden har skurit av Klippan från det vidare Kungsladugård, och skapat en trång baksida mellan leden och den södra ladugårdslängan. Den trädad som tidigare fanns mellan ladugårdens gårdsplan och manbyggnaden har tagits ner. Ekonomibyggnaderna norr om den norra längan har rivits och ersatts med en gräsyta kantad av flera stora och äldre träd. Källa: SBK

Flygfoto över Klippan och kungsladugården från 1990-talet. Här syns tydligt hur det idag aktuella planområdet relaterade sig till Klippans kulturresevat genom de långa ladugårdslängorna med rödfärgsmålade och brädinklädda fasader. Även det gröna inslaget med stora och gamla träd bidrog till att koppla samman miljöerna. Källa: SBK

Flygfoto över Klippan och kungsladugården från 2015. Ladugårdslängorna är nedbrunna och det aktuella planområdets visuella koppling till mangården och kulturresevatet har försvagats kraftigt. Moderna infills har tillkommit i anslutning till industrimiljön, på bekostnad av den fd norra trädgårdsdelen samt ett antal större träd. Källa: SBK

Kungsladugårdens ladugårdslängor

Ladugårdens struktur

De ladugårdslängor som förstördes i en brand 2003 hade haft samma placering sedan senare delen av 1600-talet. Den planform som gården fick på 1860-talet, med ladugårdslängor och en centralt placerad manbyggnad är den struktur som gården hade fram till branden.

I de tre vinkelbyggda längorna ingick flera mindre byggnadsenheter under samma tak. De mindre enheterna har byggts om i flera omgångar, men om- och nybyggnaderna har hela tiden infogats i den gamla strukturen. Längornas planform var därför före branden bevarad sedan 1600-talet.

De enda äldre ritningar över ladugårdsbyggnaderna som kunnat återfinnas är från 1840-talet och från år 1868. Enligt flera källor var dock den äldsta bevarade delen av ladugården, före branden 2003, visthusbyggnaden i den södra längan. Denna ska ha varit uppförd på 1750-talet under landshövding Johan Fredrik von Kaulbars ämbetstid.

Ladugårdens utformning under 1700-1800-talet

Från ett syneprotokoll från år 1772 framgår att ladugårdslängorna var bräd-inkladda och rödfärgsmålade. Dess tak var belagt med lertegel. Här framgår också att fönstersnickerierna var målade med linoljefärg i en grå kulör. Samtliga längor stod på en stenfoot.

Vistshuset

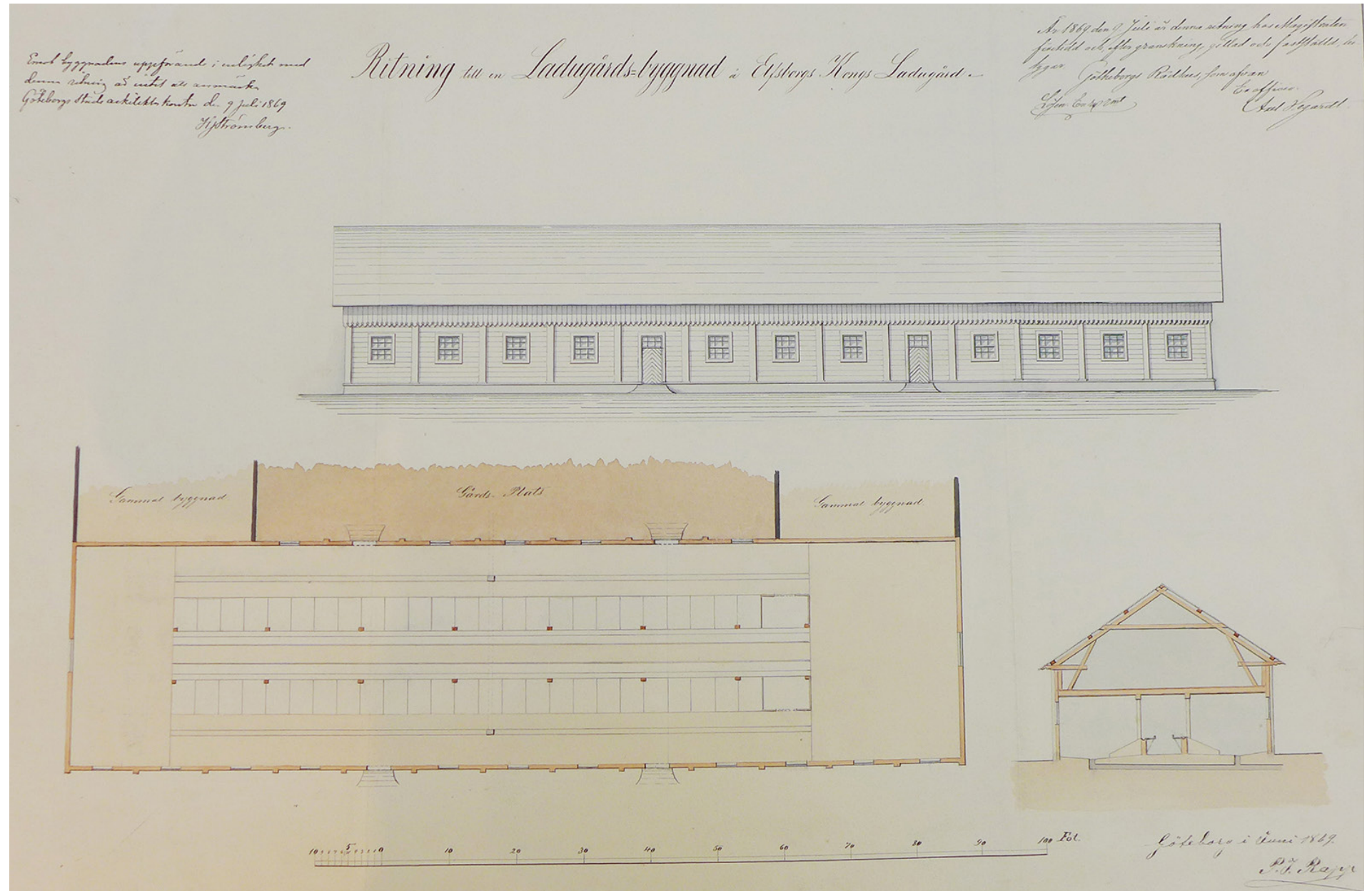
Visthuset ska ha varit den äldsta bevarade delen av ladugårdslängan (1750-tal). Denna låg i den östra delen av den södra längan utefter Oscarsgatan, mellan ingången till manbyggnaden och portlidret till ladugården. Visthuset var, enligt syneprotokollet från 1772, knuttimrat och klätt med rödfärgsmålad lockpanel. Fönstren var små och försedda med järngaller. Genom dörren på gaveln kom man in i en förstuga med trappa upp till ett loft. I första våningen fanns "visterhuset" (förråd för matvaror) och längre in den stora spannmålsboden. I dessa båda rum fanns kraftiga järnkrokar för upphängning av livsmedel. Loftet upptogs till större delen av spannmålsbingar.

Brygghus

I den norra längans gavel fanns ett brygghus. I syneprotokollet från 1772 framgår att detta var 12 aln långt och 9 aln brett och hade ett golv belagt med gråstenshällar. Brygghuset ska även ha använts som kök med bakugnar och en inmurad "bryggepanna" av koppar. Här ska också ha funnits dräng- och pigkammare.

Stall, oxhus och foderlada

Norra och mittersta längan ska ha uppförts 1801. Där fanns ett stall med 12 spiltor samt en foderskulle. Intill stallet ska det ha funnits två fårhus, en foderlada och ett Oxstall. Den västra (mittersta) längan ska dock ha blivit drabbad av sättningar, varför den revs och ersattes med en ny länga år 1869. Ritningarna till den nya längan upprättades av PJ Rapp, som var en av de stora byggmästarna i 1800-talets Göteborg. Ritningarna visar en skiftesverkskonstruktion.

PJ Rapps originalritningar till ny ladugårdslänga från 1869 (avseende den mittersta längan). Källa: Regionarkivet

Entréer fanns från såväl gårdssidan som baksidan och dörrbladen utgjordes av bräddörrar med överljusfönster. De kvadratiska fönstren var smårutsindelade. I bottenvåningen fanns oxstall och ovan denna en foderskulle.

Gårdsplan

Ladugårdslängorna bildade en gårdsplan. Denna var av äldre bilder att döma sannolikt belagd med kullersten. Ladugården var på den mot manhuset liggande sidan inhägnad av ett högt staket, så att gården bildade ett slutet område. Dit kom man genom portar, en på den södra och en på den norra längan.

Avskrift. *Sty: Kungsladugård.*
efter orig. i Kammarkoll. arkiv

Åhr 1772 den 7 augusti infant sig til följje af Kongl. Maj:ts och Riksens Höglofl: Giötha Hofrätts Förordningsbref af den 16 nästl: Julii, uti Ordinarie Lagmannen David Friedr. Hummelhielms ställe, undertecknad Hofsecreterare och HÄradshöfdinge med nämndemän --- uppå Gamla Elfsborgs Kongs Ladugård, räknat till tvenne mantal, som Landshöfdingen i Götheborgs och Bohus Län på lön anslagen är, --- at, tilfölje af Kongl: Maj:ts --Reglemente af den 22 febr. 1750, förrätta laga Af- och Tilträdande husesyn, millan Landshöfd. H. Taube och Tilträdaren Landshöfdingen Anders Rudolph Du Rietz, hwarwid si instälte ej allenast wälbemälde Af- och Tilträdaren Råd-mannen Carl Gustaf Brusewitz, som af Afträdaren nu förordnades till fullmäktig, at thess rätt och talan wid thenn Syn bewaka,, utan och å Kongl. Maj:ts och Kronans samt Åbets wägnar, Landskammereraren H. Sjöholm och Landssecreteraren ---- Joh. Palmberg samt Krono Befallningsmannen Jonas Simberg, hwarförutan och Murmästaren Johan Christopher Ranke och Byggmästaren Johan Gottfr. Hernick ---at biträda Lagmans SynesRätten ----.

Thenna Kongs Ladugård som -- Landshöfdingen Taube tilträdt midfastan År 1764 och anmäler nu såwål han som Tilträdaren at the sins emillan öfwerenskommit, at densse me eller Landshöfdingen ---- Du Rietz får nu tilträda Gården med thetta Års gröda, så at han ifrån midfastan wid innewarande År för thess häfd och bygnad kommer at wara ansvarig.

sine skyldigheter hade wärkstält, och således nu Afträdaren kommer at til gode beräknas; Gifwandes för öfrigt Å Afträdarens fullmäktig tilkiänna, at all huseröte medel som sista Synen innehåller, influtit.

Efter föregången alwarsam förmaning , ---- så begyn-tes med sielfwa Synen på följande sätt.

MANGÅRDEN

En gammal Caractrårsbygning, som sista synen förmåler wara wid 1732 Års och the senare hållne husesyner utdömd, samt wid 1742 Års syn wärderad til 75 D: S:mt, i hwars at ställe en ny bygning blefwit föreslagen, at för 2.600 D: S:mt upsättjas, hwartil såwål gamla bygningens wärde, som Årliga Säteries frihets medel blefwit anslagen och thet öfriga, at af Kronan beståd; Men ----- Kammar Collegium som genom Resolution af den 4 october 1764 förklarar, at Kronan icke med någon utgift til samma bygnad och thes underhållande beswäras bör, utan Säteries friheten enligt 4 § uti 1750 Års Reglemente användes til samma bygnads upsättjande, och som Kongl: Collegium thesutan i så måttö ändrat sista syn, som i thet stället at Säteries friheten för the 13 År framledne Von Kaulbars innehaft Gården, allena blefwit beräknadt efter Krono wärdie, högstbemälte Collegium pröfwat at LandsContoiret borde öfwer then under berörde 13 Års tid af --- Kaulbars åtniutne Säteries frihet, uprätta behörig uträkning efter hwarje Års markegångspris, och then thereafter belöpande Summan Sterbhuset affordrar samt uti LandtRänteriet insättia lå-

ten, af framledne Landshöfding Von Kaulbars År 1751 upbygd af furu och grantimmer på $\frac{1}{2}$ aln hög stenfot med 12 knutar, $31\frac{1}{2}$ aln lång, $13.1/4$ aln bred och $5\frac{1}{2}$ aln hög,, försedd med brädeforing på wäggarna och rödmålad, samt taket med tegel täckt, warandes thenne bygning inret jemte förstufwan til spannemålsbod och wisterhus med loft öfwer samt ett wagnsskjul och Portlider med Skulle öfwer. Takrännor af trä finnas kring hele bygningen som utantil är i försvarligt tilstånd. Til ingången uti förstufwan af $5.7/8$ aln:s läng och $5\frac{1}{2}$ aln:s bredd, är tvenne dubbla halfdörrar giorda med flamwärk, försedda med gångjärn, lås och nyckel men klinka borta-----1:22: Trappan til winden eller loftet af bräder med behållen dörr, gångjärn och lås. Loftet försedt med godt tak af fyrskurne wrakbräder och thegel therofwanpå med 2:ne windskappor, en åt hwardera sidan med luckor. Inuti loftet äro 4 större och 3:ne smärre bingar för spannemål inrättade. Ett bräde felar under den ena kuppan 8:-

Boden $13.1/4$ aln: läng, $7.1/4$ aln: bred til tak, wägar, gälf, dörr med gångjärn, lås och nyckel samt 2:ne Kittfönster med Järngaller och luckor i behållit tilstånd --- -- Wjsterhuset $7.1/4$ aln. långt och $5\frac{1}{2}$ aln. bredt med dörr lås och nyckel, en fönsterluft med 2:ne Kittfönster. 4 rutor sönder, nya insättas och bägge fönstrebotas med någon omkittning för 2:-:- 3:30

Til Portlidret är 2:ne dubbla Portar med flamwärk, behållne gångjärn, täcklås och nyckel.

I syneprotokollet från 1772 kan man skapa sig en god överblick av hur Kungsladugården och ladugårdslängorna såg ut. Här finns detaljerade beskrivningar av byggnaderna, hur de var uppförda, dimensioner, material, kulörer och inredning. Ovan är delar av en avskrift av syneprotokollet fotograferade. Källa: GSM.

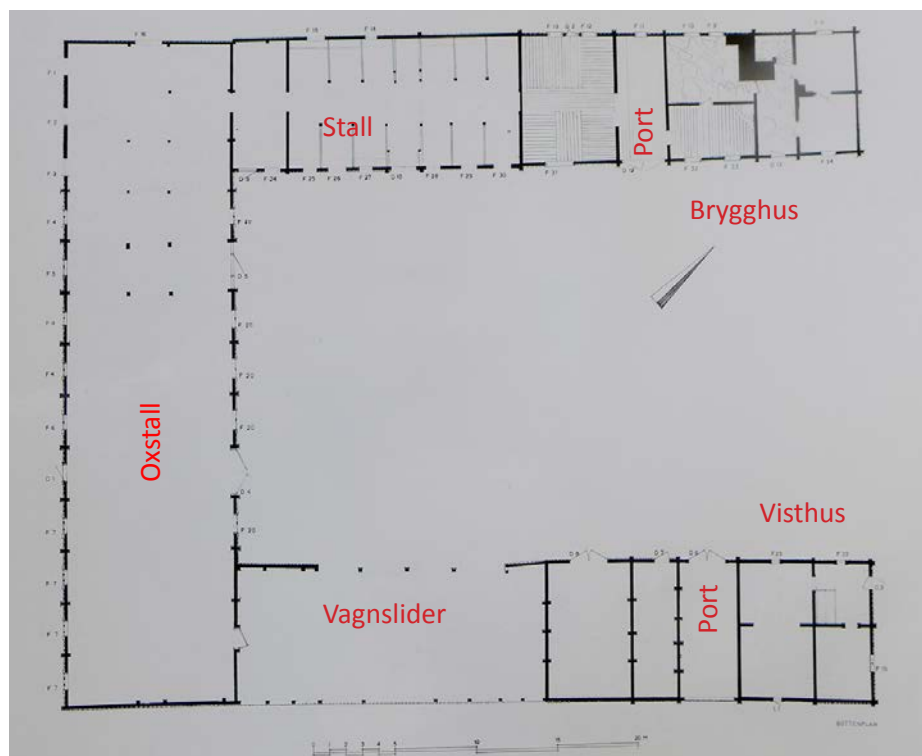
Ladugårdens utformning under 1900-talet

År 1961 upprättades uppmättningsritningar över ladugårdslängorna av studenter på Chalmers. På dessa syns hur samtliga fasader var brädinklädda och hur längorna stod på en stenfot. Fasaden mot sydost, mot Oscarsleden, gav vid denna tid ett slutet intryck då den saknade fönster. Ritningarna visar också att den sydvästra fasaden sannolikt har genomgått en ombyggnad då den har ett annat utseende än det som redovisas på 1869 års ritningar. Fönstren här utgjordes av spröjsade 2-lufts-fönster. En av de tidigare ytterdörrarna har byggts om till fönster. I den nordvästra fasaden fanns en rad olika fönstermodeller, sannolikt av olika ålder.

Mot gården hade fasaderna ett brokigt utseende med flera olika dörr- och fönstertyper. I den västra och norra längan bröts takfoten upp av loftportskupor för in och utlastning till foderskullarna. I den södra längans gårdsfasad fanns öppningar in mot ett vagnslider.

På äldre fotografier syns hur ett antal träd har planterats utmed gårdssidan. En mindre grusväg löpte förbi gårdsplanen och in på baksidan av den kringbyggda gården. Själva gårdsplanen var belagt med kullersten. Norr om den norra längan syns en gräsbevuxen bakgård med mindre ekonomibyggnader, detta var tidigare en del av trädgårdsanläggningen.

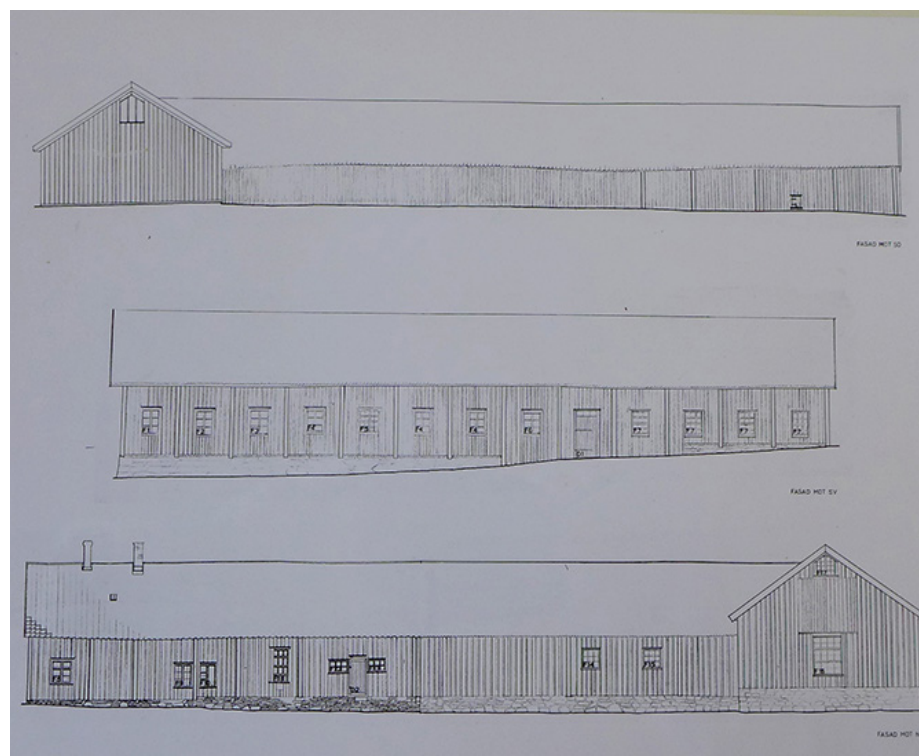
Kungsladugården restaurerades 1974, och därefter fick ett flertal föreningar sin verksamhet förlagd hit, exempelvis en förening för fartygshistorisk forskning, Klubb Maritim. Restaureringsarbetena omfattade förstärkning av grunden, utbyte av rötskadade delar i väggar och tak samt förstärkning av takstolar. Dessutom förnyades den elektriska installationen.

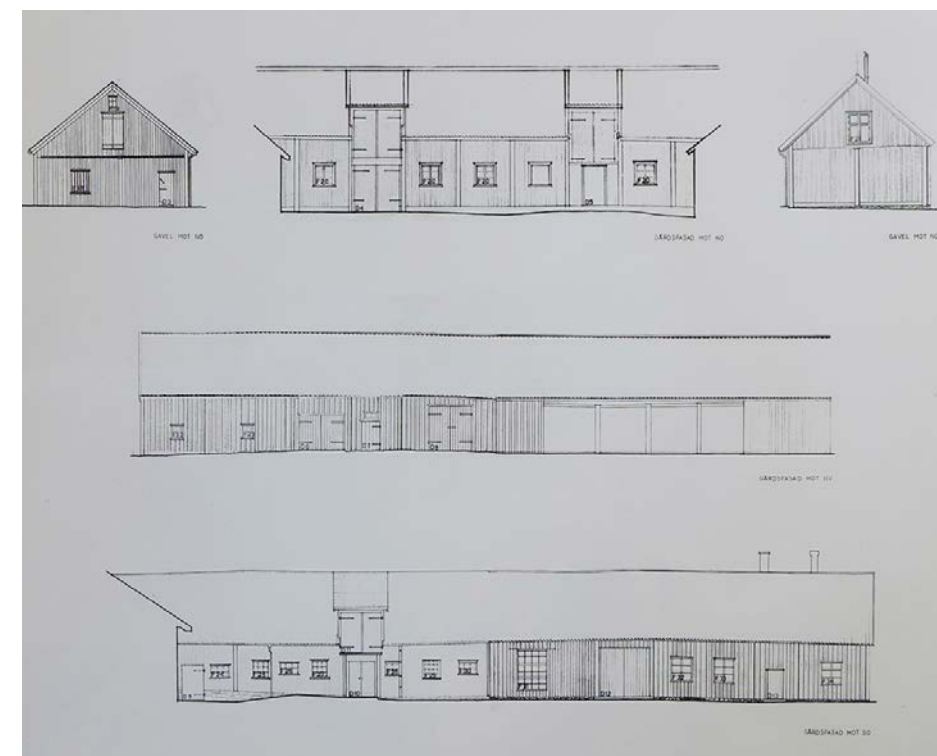
Uppmättningsritning från 1961 upprättad av studenter på Chalmers. Källa: Regionarkivet.

Foto från 1954 föreställande Kungsladugården och dess manbyggnad tagen från porterbryggeriet. Framför manbyggnaden fanns en gårdsplan med en rotunda. Utmed Oscarsgatan löpte ett träplank. Mot norr fanns en gräsbevuxen bakgård med mindre ekonomibyggnader. Källa: GSM.

Uppmättningsritning från 1961 upprättad av studenter på Chalmers över ladugårdslängornas gatufasader. Källa: Regionarkivet.

Uppmättningsritning från 1961 upprättad av studenter på Chalmers över ladugårdslängornas gårdsfasader. Källa: Regionarkivet.

Foto från gården år 1942. Mittlängans gårdsfasad med de två loftportskuporna. Marken är delvis gräsbevuxen och delvis kullerstensbelagd. Källa: Kamerareportage

Den norra längan, med brygghusbyggnaden år 1942. Ett antal träd är planterade mellan gårdsplanen och manbyggnaden. Källa: Kamerareportage.

Foto mot gården år 1942. Här syns ett stort antal olika fönstertyper samt brädportar försedda med spröjsade överljusfönster. Källa: Kamerareportage.

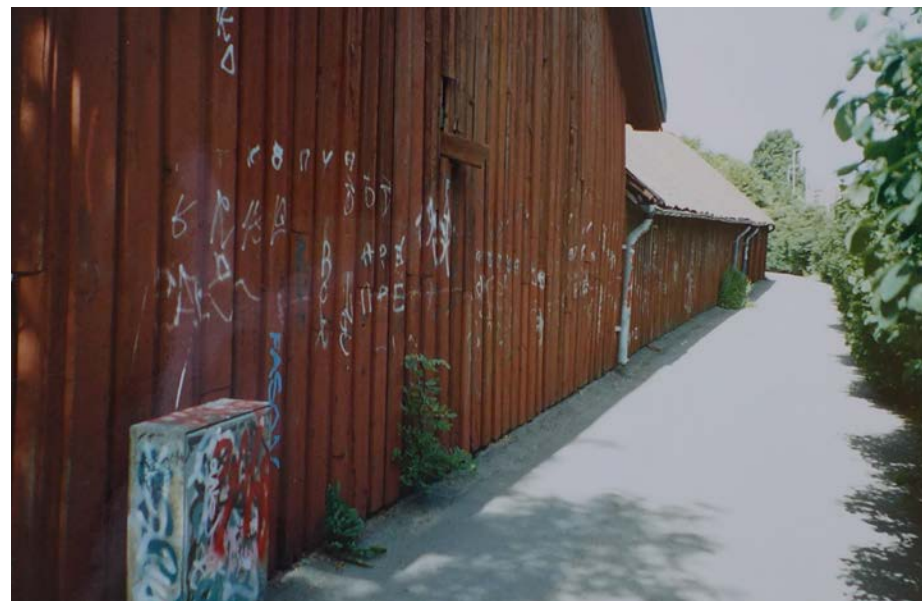
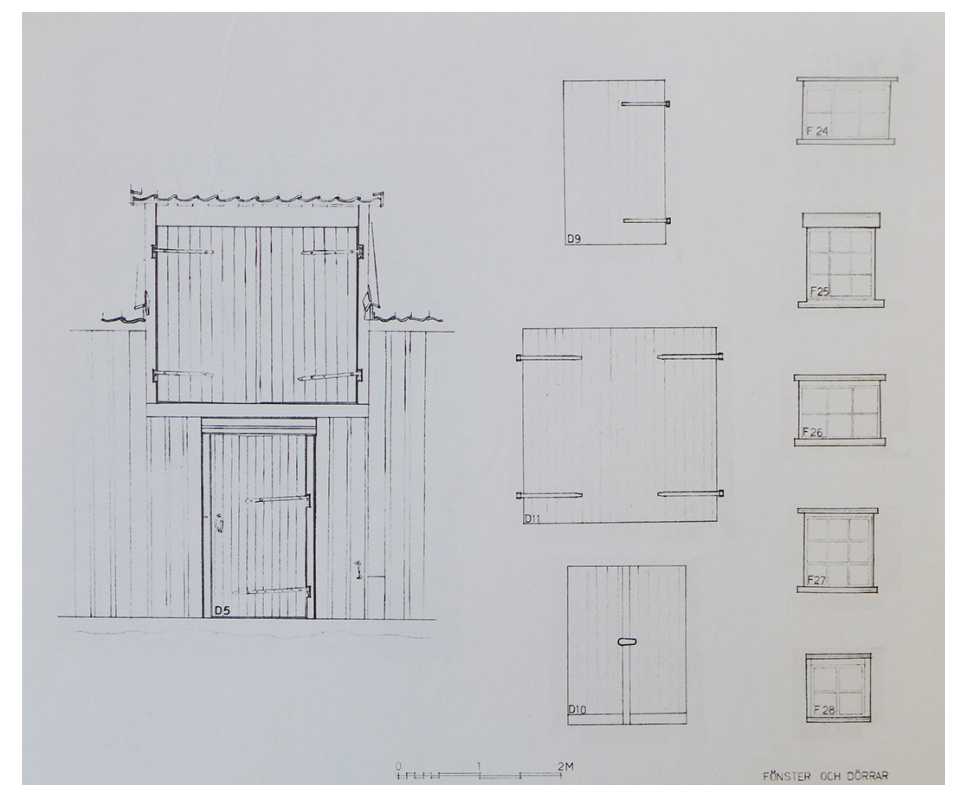
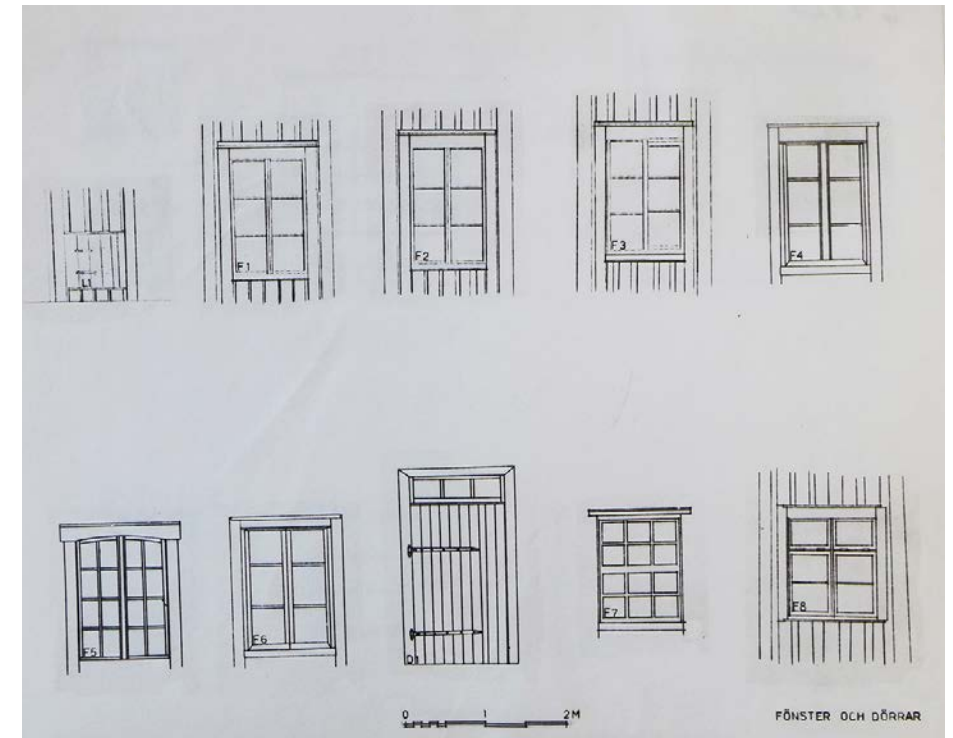

Foto från år 1992 som visar den slutna sydfasaden och stråket utmed leden. Tidigare fönster och dörrar har satts igen, sannolikt i samband med Oscarsledens anläggande. Källa: GSM

Foto från 1990-tal, taget från manbyggnaden mot ladugårdslängorna. Här syns ett lågt staket som avskärmade ladugårdslängorna från manbyggnaden. I förgrunden en rotunda i manbyggnadens trädgård. Trädraden tycks ha tagits ner. Källa: GSM

Dörr- och fönsteruppställning, upprättat av studenter på Chalmers år 1961. Här framgår att det förekom ett stort antal olika fönster- och dörrtyper. Källa: GSM

Karakterisering av plan- och utredningsområdet

Planområdet utgörs idag av en kvadratisk grusplan/parkeringsplats där tidigare Älvsborgs Kungsladugårds ladugårdslängor stått. Mot nordöst gränsar planområdet mot Kungsladugårdens gula manbyggnad (från 1800-talet) och trädgårdsanläggning. Mot sydöst utgör Oscarsleden en skarp barriär. Mot sydväst gränsar området dels mot Carnegiebrukets fabriksmiljö, dels mot ett senare tillkommet bostads/hotellområde.

Området har till stora delar bevarat 1800-talets uppdelning med i huvudsak småskalig bostadsbebyggelse i nordöst och storskalig industribebyggelse i sydväst. Under 2000-talet har också flera nya byggnader uppförts i syd.

Tydlig uppdelning i olika karaktärsområden

Miljön i anslutning till planområdet präglas av tre övergripande karaktärstyper:

1. Det småskaliga och intima kulturreservatet.
2. Fd Carnegiebrukets storskaliga industrimiljö.
3. Modernt bostads- och hotellområde.

Mellan dessa tre karaktärstyper ligger det nu aktuella planområdet, vilket idag inte direkt relaterar sig till någon av de intilliggande miljöerna - det framstår i det närmaste som ett ingenmansland utan koppling till sin närmiljö.

1. Småskalig intim rekreativmiljö

Mot nordöst ligger kulturreservatet med sin småskaliga prägel med en blandning av Ostindiska kompaniets ålderdomliga 1700-talsbebyggelse av trä, brukssamhällets arbetarbostäder i rött tegel från 1800-talet, tillsammans med kyrkan och den fd skolan samt Kungsladugårdens manbyggnad och trädgårdsanläggning. Området har en intim karaktär med grönytor och trädkantade gator belagda med kullersten. Skalan är låg och bebyggelsen är organiskt placerad. Trots sin närhet till leden har området kvar sin karaktär och funktion som ett pittoreskt och idylliskt rekreativområde. Till detta bidrar starkt resterna av Kungsladugårdens trädgårdsanläggning samt områdets stora och gamla träd.

Kompaniets traditionellt utformade trähus har bevarade tidstypiska karaktärsdrag så som inklädda timmerknutar. Carnegiebrukets brukssamhälle, utformat i nygotisk tegelarkitektur, skapar kopplingar mellan den småskaliga miljön och industrimiljön samtidigt som de speglar en filantropisk inställning och sociala ambitioner. Gemensamt för byggnaderna är att de är utförda av gedigna material med en hög omsorg om detaljerna, genom t ex profileringar i trähusen och mönstermurning i tegelhusen. Samtliga byggnader håller också en låg skala och samtliga tak är belagda med rött lertegel.

Anspråkslös manbyggnad och rester av trädgårdsanläggning

Till denna miljö ansluter även Älvsborgs Kungsladugårds fd manbyggnad från 1863 med tillhörande park. Manbyggnaden är placerad i anslutning till den smala tunnel som idag utgör en av entréerna till området. Denna tillkom på 1960-70-talet då Oscarsleden anlades. Leden kom att ge kulturreservatet en undanskymd roll då entrén till området blev otydlig. Stråket i Älvsborgsgatans förlängning, förbi manbyggnaden mot Klippans färjeplats, skars delvis av.

● ● ● Röd linje anger område där det finns rester av Älvsborgs Kungsladugård, bla genom manbyggnad och trädgård men också den grusplan som fått sin form av de fd ladugårdslängorna. Kopplingen mellan manbyggnaden med sin trädgård och den idag aktuella tomten har dock kraftigt försvagats sedan ladugårdslängorna förstördes och sedan ny bebyggelse börjat nagga den gamla tomten i kanten.

Ålderdomlig och intim miljö präglad av Ostindiska kompaniets träbyggnader från 1700-talet, Kungsladugårdens manbyggnad och trädgård samt det Carnegiska brukssamhällets tegelbyggnader. Området präglas av byggnader i låg skala, med stor omsorg om detaljerna, trä och tegelfasader, tak täckta med rött lertegel samt inslag av grönska och stora träd.

Storskalig industrimiljö präglad av tegelbyggnader från huvudsakligen 1800-talet. Gatumiljön är relativt ruffig med hårdgjorda ytor och i princip ingen grönska - men omsorgen om detaljerna är stor genom tex grantrappor, smidesräcken mm.

Område präglad av moderna infills vilka genom sin utformning och placering avviker från såväl det småskaliga området i öst och industriområdet i nordväst.

Bebyggelsen nordöst om den aktuella tomten präglas av låg skala och byggnader uppförda under 1700-1800-talet av gedigna material med stor omsorg om detaljerna. Resterna av kungsladugårdens trädgård samt de trädkantade gatupartierna ger området en karaktär av pittoreskt rekreativområde.

Manbyggnaden är uppförd i en våning och har ett för sitt sammanhang anspårslöst och enkelt uttryck. Byggnaden är delvis förändrad i och med senare ombyggnader och en brand på 1970-talet, men karaktären är dock bevarad sedan uppförandet. Den står på en naturstenssockel och har panelinklädda fasader. Fasaderna är symmetriskt uppdelade med korspostfönster och byggnadens huvudfasad, vänd åt väster och den idag nedbrunna ladugårdsbyggnaden, har en centralt placerad pardörr med överljus som nås via en granittrappa.

Öster om manbyggnaden finns resterna av Kungsladugårdens fd trädgårdsanläggning. Trädgårdens tidigare gångsystem finns inte kvar idag då trädgården gjordes om till en enkel gräsyta på 1960-talet. Det finns dock ett antal äldre träd bevarade, bl a kantas stråket ner mot älven av en allé. Gamla och knotiga träd bidrar starkt till områdets ålderdomliga prägel. Trots parkens idag enklare karaktär utgör resterna av trädgården en mycket viktig del av såväl gårdsanläggningen som den östra sidans pittoreska och gröna karaktär.

Sedan den tillhörande ladugårdslängan ödelades i samband med branden har den tidigare gårdssammanhållningen gått förlorad. Därmed har också den historiska miljön blivit svårare att förstå och läsa av.

Baksida utan koppling till den historiska miljön

Historiskt sett har det aktuella planområdet också ingått i denna småskaliga miljö med sina låga och timrade ladugårdslängor. Sedan branden har dock denna koppling gått förlorad och planområdet framstår i det närmaste som ett ingenmansland utan tydlig koppling till sin närmiljö.

Planområdet framstår idag som en baksida utan tydlig koppling till sitt ursprungliga sammanhang. Tomten relaterar sig snarare till den moderna bostadsbebyggelsen från 2000-talet genom att denna naggat den ursprungliga tomten i kanten. Baksideskaraktären förstärks av Oscarsledens väldiga trafiksystem som skurit av Klippan från det övriga Kungsladugård. Under 2000-talet har den aktuella tomten också styckats av från manbyggnaden och trädgårdsanläggning, vilket riskerar att få ytterligare negativa konsekvenser genom att tomterna "växer isär".

Den öde grusplanen visar alltså idag nästan inget släktskap med manbyggnaden med tillhörande trädgård. Man kan dock fortsatt förstå den symmetri och struktur som format platsen - att planen fått sin form av den trelängade ladugården. Platsens symmetri gör det fortsatt möjligt att förstå hur ladugårdslängorna har haft manhuset i centrum och grupperat sig kring denna.

Den kvarvarande delen av ladugården

Av själva ladugården finns endast en mindre del bevarad. Denna del av ladugården är sannolikt från 1750-talet och utgjorde tidigare visthusbod. Byggnaden är knuttimrad och klädd med dels vankantade brädor, dels en senare tillkommen och rödfärgsmålade brädpanel. Delar av panelen saknas dock och byggnaden har under 2000-talet klätts in med skivor. Takkonstruktionen är helt modern och taket är belagt med trapetskorrugerad plåt. Byggnaden är idag kraftigt rötskadad och dessutom utsatt för omfattande vandalism. Trots detta har den en viktig funktion genom att den gör det möjligt att förstå ladugårdslängornas skala och tidigare placering.

Den enkla och anspårslösa manbyggnaden från 1863 sedd från parken.

Planområdet mot manbyggnaden. Tomten är idag obebyggd med undantag för den mindre kvarvarande delen av en av ladugårdslängorna.

Planområdet mot Oscarsleden med Carnegiebrukets arbetarlänga av tegel i fonden. Till vänster i bild manbyggnadens moderna trästaket.

Den fd trädgården har idag ett mycket enkelt utseende och de tidigare symmetriska gångstaken finns inte kvar.

Den kvarvarande delen av den södra ladugårdslängan, idag i mycket dåligt tekniskt skick.

Planområdet mot nordväst. Mellan moderna infills framskymtar Porterbryggeriets mälteribyggnad som ett viktigt blickfång.

Den kvarvarande delen av den södra ladugårdslängan, gavelfasad mot öst. Byggnaden är idag i dåligt tekniskt skick.

Detalj av den kvarvarande ladugårdslängans timerstomme och panelinklädnad. Stommen är kraftigt rötskadad.

I tomtens sydvästra del finns även synliga spår av ladugårdslängans stenfoot. Denna kommer sannolikt att bedömas som fast fornlämning, varför tillstånd för ingrepp från Länsstyrelsen krävs.

Tegelbyggnad från 1800-talet tillhörande Carnegiebrukets porterbryggeri.

Gatumiljön är robust, men med omsorg om detaljerna.

Porterbryggeriets mälteribyggnad från 1800-talet.

2. Storskalig industrimiljö

Mot sydväst blir skalan och volymen större med f d Carnegiebrukets industribyggnader som utgör ett stort och delvis sammanhängande komplex, på och i anslutning till Älvsborgsklippan. Området präglas av byggnader av rött tegel, med inslag av mönstermurning, och med bastanta naturstenssocklar. De är mycket tidstypiskt utformade med en engelska tegelarkitekturen som förebild. Det kombinerade sockerbruket och porterbryggeriet visar en för sin tid avancerad industrianläggning. Även gatumiljön har en annan prägel än kulturreservatet. Ytorna är huvudsakligen hårdgjorda och det förekommer inga planteringar. Miljön präglas av robust fabriksmiljö, men ändå med stor omsorg om detaljerna med t ex naturstenstrappor, smidesdetaljer mm.

Modernt bostads- och hotellområde öster om planområdet. Till skillnad från övrig bebyggelse i Klippan är taken belagda med aluzink.

I det moderna bostadsområdet är gatumiljön enkelt utformad med asfalterade ytor, gjutna trappor och räcken av förzinkat stål.

Modern kontorsbyggnad i anslutning till planområdet med stora glasytor.

3. Modernt bostads- kontors- och hotellområde

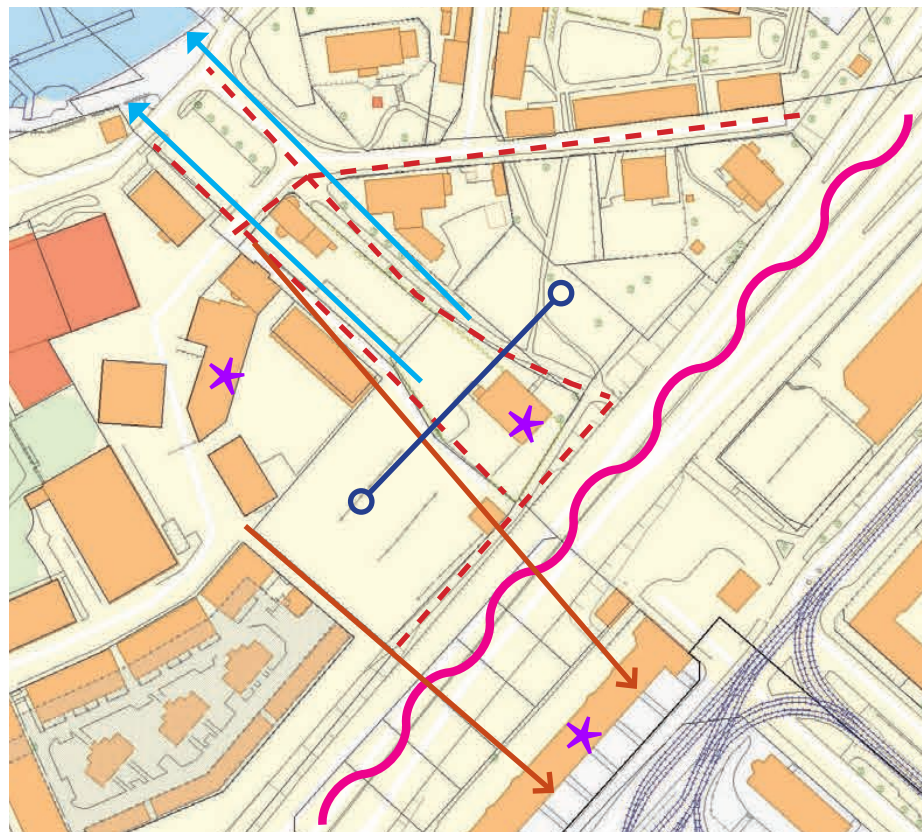
Mot syd ansluter ett område av moderna bostads- och hotellbyggnader uppförda under 2000-talet. Byggnaderna är huvudsakligen uppförda av tegel och är avsedda att arkitektoniskt och estetiskt relatera till industrimiljön. Deras form och uttryck är dock kraftigt förenklat, vilket tillsammans med stora aluminiumpartier, tak belagda med aluzink och deras inbördes placering gör att de upplevs som tydligt separerade från såväl industrimiljön som kulturreservatet. Det 15 våningar höga tegelhuset uppfördes 2008 efter ritningar av Karin Wingårdh mfl och ligger där silon från det tidigare porterbruket låg. Mot Oscarsleden ansluter ett område med bostads- och hotellbyggnader utformade som en halvöppen gård. Lägenhetshotellets slutna baksida mot leden har skapat en mörk baksida med parkering som upplevs som otrygg.

Gatumiljön är, liksom i industriområdet, ruffigare än kulturreservatet. Men här saknas omsorgen om detaljer. Marken är asfalterad, med inslag av cementplattor och alla trappor är gjutna med räcken av förzinkat stål.

Viktiga siktlinjer, strukturer och visuella samband

Trots att ladugårdslängorna är nedbrunna finns deras fotavtryck kvar i form av en bevarad struktur som givit tomten dess form. Kvar finns också av den tidigare axeln som följt den fd Oscarsgatan sträckning och som från 1800-talets mitt centerades genom manbyggnaden. Senare tiders tillägg i miljön, så som Oscarsleden och modern bostadsbebyggelse har inte tagit hänsyn till denna axel.

Planområdet upplevs olika beroende på om det betraktas utifrån eller inifrån. Illustrationen nedan visar vilka stråk, siktlinjer, visuella samband och fonder som är av strategisk betydelse för områdets karaktär. Den visar också hur Oscarsleden fungerar som en barriär som avskärmar Klippan från det vidare Kungsladugård.

- Viktig historisk koppling, men där det visuella sambandet blivit ottydligt
- Äldre stråk av historisk betydelse
- Viktigt visuellt samband med älven
- Viktigt visuellt samband mellan fabriksmiljön och arbetarbostäderna
- Viktiga fondbyggnader
- Barriär

1. Från Älvsborgsgatan

Manbyggnadens gavel ligger i fonden av Älvsborgsgatans förlängning ner mot älven. Oscarsleden fungerar här som en skarp barriär som gör att endast gavelspetsen och trädgårdens grönska är synlig. Stråket, som leder genom den smala tunneln under leden och vidare genom trädgården, härstammar från 1800-talet och är av historisk vikt. Det allékantade stråket har funktionen att koppla miljön ner mot älven och därmed skapa en viktig kontakt med hamnen.

2. Från kulturreseptatet och manbyggnaden

Planområdets visuella samband med manbyggnaden och den fd trädgården är idag försvagat sedan ladugårdslängorna ödelagts. Idag är det egentligen bara skalan, eller bristen av skala, som kopplar samman tomterna. Längs med leden går ett asfalterat stråk som har kontinuitet tillbaka till 1700-talet.

3. Från industri- och bostadsområdet

När man närmar sig planområdet från det moderna bostadsområdet i sydväst framstår tomtens koppling till manbyggnaden och kulturreseptatet som svag. Grusplanens ruffighet tillsammans med leden gör att tomten snarare läses samman med den moderna miljön.

4. Från älven

Även från älven framstår planområdets obebyggda tomt som ett slags ingenmansland som egentligen inte relaterar sig till något av områdena. När man närmar sig planområdet framträder alla epoker i gatuperspektivet - Ostindiskas byggnader närmast vattnet, Carnegiebrukets porterbryggeri och administrationsbyggnad, Kungsladugårdens manbyggnad, en modern kontorsbyggnad och slutligen, på andra sidan leden, Carnegiebrukets arbetarlänga av tegel. Den visuella kopplingen mellan porterbryggeriets industribyggnader och arbetarlängan på andra sidan leden är här av central betydelse för förståelsen för områdets historia samtidigt som längan fungerar som en viktig fond som kopplar samman Klippan med det vidare Kungsladugård.

5. Inifrån planområdet

Planområdets idag öppna karaktär med fria siktlinjer åt samtliga väderstreck ger visuell tillgänglighet till en 360°-upplevelse mot historien - Älvsborgs kungsladugårds manbyggnad, Ostindiska Kompaniets ålderdomliga trähusbebyggelse, Carnegiebrukets industribyggnader från 1800-talet samt det tillhörande bruksamhällets arbetarbostäder och slutligen 2000-talets moderna infills. Fästningsruinen är dock inte möjlig att se från planområdet, men trots det kan besökare här i ett slag uppleva en stor del av Klippans historia. Såväl manbyggnaden som porterbryggeriets mälteri fungerar här som viktiga fonder som ger platsen en historisk förankring.

Karaktéristiskt för planområdet är också den nära kontakten med älven, vilken är av historiskt stor betydelse. Älvsborgs fästning, vilken Älvsborgs Kungsladugård försörjde, skulle skydda Göta Älvs mynning. Älven var också den huvudsakliga transportleden. Under senare tid har den visuella kontakten mellan det aktuella planområdet och älven försvagats av nybyggnader som delvis blockerar sikten ner mot vattnet.

1. Planområdet från Älvsborgsgatan. Oscarsleden fungerar som en avskärmade barriär.

2. Planområdet från manbyggnaden. I förgrunden syns manbyggnadens gårdsplan med rotunda.

3. Planområdet från industriområdet. Dess koppling till manbyggnaden och trädgårdsanläggningen är mycket svag från detta håll.

4. Planområdet från älven. Längs detta stråk framträder alla epoker i gatuperspektivet. Arbetarlängan på Karl Johansgatan utgör här en viktig fond när man närmar sig planområdet.

5. Inifrån planområdet. Här är 1700-talets axel påtaglig. Manbyggnaden och porterbryggeriets mälteribyggnad utgör viktiga fonder. Kontakten med älven är av strategisk betydelse.

Käll- och litteraturförteckning

Tryckta källor och litteratur

Fredberg, CRA. Det gamla Göteborg. Nytryck 1977.

Göteborg förr och nu (1962) Red Anders Bothén.
Hur skall det gå för gamla Majorna?

Kulturmiljöer av riksintresse. (2008) Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län

Lönnroth, Gudrun (red.) (1999). Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i
Göteborg: ett program för bevarande. D. 1. Göteborg: Stadsbyggnadskontoret

Lindälv, Elof. Klippans kulturreservat och andra byggnadsminnen i Majorna.
Göteborg 1978.

Samuelsson, Helge. Porten till Älvsborgs slott. Göteborg 1996.

Arkiv

Göteborgs kommun, Byggnadsnämndens arkiv (SBK)

- Bygglövshandlingar och ritningar

Göteborgs Stadsmuseums arkiv (GSM)

- Äldre fotografier, ritningar och handlingar rörande utredning om ny stadsplan
från 1964.

Region- och stadsarkivet i Göteborg (RSA)

- Ritningar och kartor

Kamerareportage

- Äldre fotografier

Flygfotohistoria

- Äldre fotografier